

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Kamilės Šanteriovos
V kurso, tarptautinės ir ES teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Žiaurios, kankinančios ir žmogaus orumą žeminančios kalinimo
sąlygos Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje**

Cruel, inhuman or degrading prison conditions in the jurisprudence of the European Court of
Human Rights

Vadovas: Lekt.dr. Nika Bruskina
Recenzentas: Lekt.dr. Donatas Murauskas

Vilnius, 2018

TURINYS

TURINYS.....	2
ĮVADAS.....	3
1. Asmeninė erdvė kamerose ir kalėjimo perpildymas.....	5
2. Pakartotini perkėlimai.....	9
3. Higiena kamerose.....	11
4. Stebėjimas vaizdo kameromis.....	15
5. Netinkamas kalėjimo kameroje esančių asmenų elgesys.....	17
6. Netinkamas kalėjimo pareigūnų elgesys.....	23
7. Kalinių kratos apnuoginus.....	26
8. Nepilnamečių kalinimas.....	28
9. Maitinimas.....	32
10. Pasyvus rūkymas.....	34
11. Elgesys su senyvo amžiaus žmonėmis.....	35
12. Priverstinis maitinimas ir medicininė intervencija.....	37
13. Kalinimas atskirai nuo kitų kalinių.....	39
14. Asmenų turinčių priklausomybę narkotikams ir sergantiems ŽIV gydymas.....	42
15. Neįgalių asmenų priežiūra.....	46
16. Asmenų turinčių psichologinių ir psichinių sutrikimų priežiūra.....	49
IŠVADOS.....	54
LITERATŪRA.....	55
SANTRAUKA.....	63
SUMMARY.....	64

IVADAS

Temos aktualumas. Žiaurus, kankinantis ir žmogaus orumą žeminantis elgesys kalėjimuose yra giliai istorijoje išsisknijusi problema. Kiekvienais metais į Europos Žmogaus Teisių Teismą kreipiasi tūkstančiai kalinių iš visos Europos. Vien 2016 m. administraciniai teismai kaliniams dėl prastų kalinimo sąlygų priteisė virš milijono eurų¹, o šiais metais Europos Žmogaus Teisių Teismas patvirtino taikos sutartis, pagal kurias Lietuva penkiolikai kalinių išmokės per 100 tūkst. eurų žalos atlyginimo dėl prastų kalinimo sąlygų². Profesorius Egidijus Kūris, kuris šiuo metu yra teisėjas Europos Žmogaus Teisių Teisme, įspėja, kad Lietuvai gresia pilotinis sprendimas, kurio metu Lietuvai bus suteikiamas 6 mėn. arba 1 m. terminas per kurį reikės pašalinti visas problemas susijusias su Konvencijos 3 str. taikymu.³ Šiuos pilotinius sprendimus jau yra gavusios Rusija, Vengrija, Italija, Bulgarija, Belgija. Kita problema yra ta, kad Vilniaus apygardos administraciniame teisme bei Vyriausiajame administraciniame teisme bylos dėl kalinimo sąlygų kartais sudaro daugiau nei pusę viso darbo krūvio. Profesoriaus Kūrio nuomone, būtent dėl šių teismų dosnumo, kuomet kaliniams išmokamos daug didesnės kompensacinės sumos nei mokėtų pats Europos Žmogaus Teisių Teismas, Lietuva vis dar nėra gavusi pilotinio sprendimo.⁴ Tik domintis ir nagrinėjant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką galima numatyti probleminius klausimus dėl kurių ateityje bus kreiptasi, rasti šių problemų sprendimo būdus bei įvertinti valstybių, kurios yra ratifikavusios Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, sugebėjimą užtikrinti vidutinį žmogaus teisių lygį įkalinimo įstaigose.

Tyrimo objektas. Magistriniame darbe nagrinėjama Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kurioje nurodomos kalinimo sąlygos ir jų kvalifikavimas kaip žiaurių.

Darbo tikslas. Magistrinio darbo tikslas yra išanalizuoti Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtus sprendimus susijusius su kalinimo įstaigose esančiomis kalinimo sąlygomis ir išsiaiškinti, būtent kurios laikymo sąlygos yra laikomos žiauriomis, kankinančiomis ir žmogaus orumą žeminančiomis.

¹ Bendroji naujienų agentūra (2018 kovo 12) „Lietuvos kaliniams - per 100 tūkst. eurų dėl blogų kalinimo sąlygų“. Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija. [Žiūrėta 2018-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/205967/lietuvos-kaliniams-per-100-tukst-euru-del-blogu-kalinimo-salygu>>

² *ibid.*

³ PAUŽAITĖ, G. (2017 gruodžio 25) „Strasbūro teisėjai- apie įsisenėjusias problemas ir naujus iššūkius Lietuvai“ Delfi [Žiūrėta 2018-04-12]. Prieiga per internetą: < <https://www.delfi.lt/news/daily/law/strasburo-teisejai-apie-isisenejusias-problemas-ir-naujus-issukius-lietuvai.d?id=76728483>>

⁴ *ibid.*

Darbo naujumas. Tai pirmasis magistrinis darbas Lietuvoje ir Europoje, kuris nagrinėja Konvencijos 3 str. bylose dėl įkalinimo, bei yra akcentuojami Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų skirtumai panašiose situacijose dėl kurių kyla klausimai nacionaliniams teismams.

Darbo uždaviniai. 1) Išanalizuoti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją susijusią su žiauriomis, kankinančiomis ir žmogaus orumą žeminančiomis sąlygomis kalinimo įstaigose; 2) Išsiaiškinti koks elgesys ir kokios sąlygos yra laikomos Europos Žmogaus Teisių Konvencijos pažeidimais 3) Apžvelgti kokiose srityse ir kodėl valstybės narės padaro daugiausiai pažeidimų bei pateikti pasiūlymus, kurie liečia susijusios praktikos taikymą.

Tyrimo metodai. Naudojamas lyginamuoju metodu siekiant parodyti esamiems skirtumams tarp buvusių ir naujai priimtų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų; sisteminio metodo pagalba yra aiškinamos su tema susijusios sąvokos, kurių Europos Žmogaus Teisių Teismas nėra apibrėžęs; lingvistinis metodas naudojamas išsiaiškinti Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 3 str. interpretavimus bei teisės aktų normas, kurios yra naudojamos tarptautinių teismų; analizavimo metodas naudojamas Europos Žmogaus Teisių Teismo bylų sprendimams, apžvalgoms, generalinių advokatų rekomendacijoms analizuoti; interviu metodu buvo apklausti Lietuvoje su kaliniais ir kalinimo sąlygomis susiję asmenys, kurie įvertino Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos reikšmę praktiškai.

Darbe naudoti šaltiniai. Nors remtasi Lietuvoje publikuotais Sakalausko, Balčiūnaitės, Milačiūtės, Petkevičiūtės ir Švedo moksliniais straipsniais, tačiau pagrindinis šaltinis yra Europos Žmogaus Teisių Teismo bylų sprendimai.

1. Asmeninė erdvė kameroje ir kalėjimo perpildymas

Kalėjimo perpildymo problema yra viena opiausių Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau EŽTT) praktikoje bei viena iš tų, kurios sprendimo būdams įgyvendinti reikia skirti daug lėšų ir laiko. Tačiau nors ne viena valstybė yra gavusi pilotinį sprendimą būtent dėl asmeninės erdvės trūkumo kalėjimuose ir dėl to turėjo išmokėti milžiniškas kompensacijas, reta vyriausybė investuoja savo išteklius į naujų kalėjimų statybą, pasiteisinant lėšų stygiu. EŽTT toks pasiteisinimas nėra priimtinas, nes praktikoje nustatyta pareiga vyriausybėms organizuoti savo bausmės vykdymo sistemą taip, kad būtų užtikrintos žmogaus teisės nepaisant lėšų stygiaus ar logistinių sunkumų.⁵ Labai svarbu paminėti, kad visoje naujausioje EŽTT praktikoje dėl asmeninės erdvės yra remiamasi 2015 m. gruodžio 18 d. byla „*Mironovas ir kiti prieš Lietuvą*“, tačiau siekiant apžvelgti ir daugiau situacijų pavyzdžių ir, kad nebūtų kartojami tie patys EŽTT išaiškinimai, pati byla bus nagrinėjama kitose skyriuose.

2016 m. spalio 20 d. byloje „*Muršic prieš Kroatiją*“ pareiškėjas skundėsi nepriimtinais gyvenimo sąlygomis kalėjime: žema maisto kokybė, ribotomis galimybėmis naudotis švietimo ir darbo galimybėmis bei prasta higiena kameroje. Tačiau Muršic labiausiai skundėsi asmeninės erdvės trūkumu. EŽTT sprenddamas ar asmeniui pakankama asmeninės erdvės pažymėjo, kad teismas dažniausiai pripažįsta, kad Konvencijos 3 str. pažeistas, kai asmeniui suteikta erdvė nesiekia 3 m², tačiau tiksliai negali apibrėžti kokia turi būti asmeninė erdvė kiekvienam kaliniui. Dėl šios priežasties atvejais kuomet suteiktas plotas yra didesnis atsižvelgiama į visas faktines aplinkybes. Apskaičiuodamas kameros plotą, teismas neįskaičiuoja prausyklos (tualetu ir kriauklės) užimamo ploto, tačiau įskaičiuoja kameroje esančius baldus. Kitos faktinės aplinkybės į kurias turi atsižvelgti priimdamas sprendimą yra:

- laikas kiek asmuo gali praleisti ne kameroje, o užsiimdamas aktyvia veikla lauke;
- kiek natūralios šviesos ir oro patenka į kamara;
- ar tinkamai įrengta ventiliacija ir šildymas;

⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. birželio 1 d. sprendimas Mamedova prieš Rusiją byloje, Nr. 7064/05, § 63 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171482>>

- ar kameroje yra galimybė naudotis tualetu privačiai bei ar kamera atitinka higienos reikalavimus;
- psichologinė bei fizinė kalinio būklė
- atliekamos bausmės ilgis.

Pareiškėjo duomenimis, 27 dienas jam buvo suteikta asmeninė erdvė, kuri nesiekė 3 m², o likusias 50 kalinimo dienų suteikta nuo 3 iki 4 m² asmeninės erdvės. EŽTT sprendimą priėmė atsižvelgęs į pateiktas faktines aplinkybes bei išnagrinėjęs ar nebuvo papildomų jo padėtį bloginančių veiksnių, ar buvo galimas tokių sąlygų pateisinimas. Atsižvelgta ir ar asmuo galėjo užsiimti aktyvia veikla už kameros ribų, ar pats asmuo tokias kalinimo sąlygas suprato kaip baudimą, atskyrimą ar diskriminavimą lyginant su kitais įkalintais asmenimis ir ar buvo laikomas ilgą laiką tarpą tokioje kameroje. Įvertinus visas aplinkybes teismas nusprendė, kad Konvencijos 3 str. buvo pažeistas Muršic kalint 27 dienas kameroje, kurioje jo asmeninė erdvė nesiekė 3 m².⁶

Viena iš pačių žinomiausių bylų dėl kalėjimo perpildymo- 2013 m. sausio 8 d. byla „*Torreggiani ir kiti prieš Italiją*“, kuri dėl sistemingo žmogaus teisių pažeidimo Italijoje tapo pilotiniu sprendimu. Pareiškėjai Torreggiani, Bamba, Biondi, Sela, El Haili ir Ghisoni skundėsi, kad kameroje, kurių plotas vos siekė 9 m², kalėjimo administracija laikė po mažiausiai tris kalinius. Nors dėl kalėjimų perpildymo nuo 2010 m. Ministras pirmininkas paskelbė nacionalinę nepaprastąją padėtį, tačiau nebuvo imtasi jokių veiksmų situacijai pagerinti. Be to, Italijos vyriausybė neigė tokius kaltinimus, nors EŽTT pateikti duomenys patvirtino pareiškėjų versiją- kalėjimui, kuris buvo suprojektuotas laikyti 178 kalinius, atsižvelgus į visus higienos reikalavimus leista įkalinti 380 asmenų, tačiau tuo metu bausmę atliko virš 400 nuteistųjų. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą rekomendacijose nustatyta, kad 7 m² plotas yra laikomas siekiamu rodikliu, tačiau, atsižvelgiant į valstybių narių kalėjimų perpildymo problemą, 4 m² asmeninės erdvės yra laikoma mažiausiu leistinu rodikliu. Teismas taip pat išskyrė, kad nors Italijos vyriausybė neturėjo ketinimų pažeminti ar kitaip bausti, atskirti ar diskriminuoti kalinių, tačiau atvejais kuomet asmeniui suteikiama mažesnė erdvė nei 3 m², o gyvenimo

⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. spalio 20 d. sprendimas byloje Muršic prieš Kroatiją, Nr. 7334/13 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167483>>

sąlygos kameroje nėra tinkamos, Konvencijos pažeidimas yra konstatuojamas atsižvelgus į nuteistojo faktines gyvenamąsias aplinkybes.⁷

Kiti svarbūs pilotiniai sprendimai yra 2015 m. kovo 10 d. byla „*Varga ir kiti prieš Vengriją*“ ir 2012 m. sausio 10 d. byla „*Ananyev ir kiti prieš Rusiją*“. Šiuose sprendimuose EŽTT pateikė rekomendacijas kaip išspręsti kalėjimo perpildymų problemą. Vengrijos byloje pareiškėjų situacija buvo labai panaši į Torreggiani byloje esančių asmenų padėtį. Tačiau vietoje 1 m. termino, Vengrijai asmeninės erdvės problemą buvo liepta išspręsti per 6 mėn..⁸ Pilotinis sprendimas buvo panaikintas, kuomet pradėta sekti Italijos pavyzdžiu: imtasi struktūrinių kalėjimo perpildymo problemos sprendimo būdų bei įvykdytos įstatymų reformos, kurių pagalba nuteistieji gali lengvesnėmis sąlygomis kreiptis dėl jų teisių pažeidimų.⁹

Teismas Itališkoje byloje išskyrė ir 3 sprendimo būdus valstybių narių vyriausybėms, kurios susidūrusios su šia problema:

- kiek galima daugiau sumažinti asmenų kalinimo trukmę.
- dažniau taikyti lygtinio paleidimo institutą.
- sukurti ir įgyvendinti veiksmingas reabilitacijos programas kaliniams, kurios sumažintų pakartotiną nusikalstamumą, užtikrintų visuomenės saugumą ir apsaugą.¹⁰

Tuo tarpu Rusiškoje byloje EŽTT pats išvardijo ir galimus trumpalaikius veiksmus, kurių pagalba kaliniams per trumpą laiko tarpą būtų pagerintos asmeninės erdvės sąlygos: kamerosose esančių tualetų atskyrimas užuolaidomis ir pertvaromis, leidimas kaliniams dažniau

⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. sausio 8 d. sprendimas byloje Torreggiani ir kiti prieš Italiją, Nr. 43517/09 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115937>>

⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. kovo 10 d. sprendimas byloje Varga ir kiti prieš Vengriją, Nr. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 ir 64586/13 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784>>

⁹ Italian Republic Ministry of Justice. Progress of the Action Plan Submitted to the Department for the Execution of Judgements of the ECHR. 2014 [žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ristretti.it/commenti/2014/aprile/pdf7/piano_governo.pdf>.

¹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. sausio 8 d. sprendimas byloje Torreggiani ir kiti prieš Italiją, Nr. 43517/09 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115937>>

naudotis dušais bei tankių grotų ir tinklų pašalinimas nuo langų, taip suteikiant daugiau saulės šviesos.¹¹

Lyginant Italijos, Vengrijos ir Rusijos valstybėms skirtas rekomendacijas matoma, kad visos jos yra identiškos arba labai panašios. Sunku būtų sutikti, kad tokia EŽTT pozicija nėra ydinga. Pirmiausia turime suprasti, kad lygtinio paleidimo sąlygos priklauso nuo istorinių, kultūrinių, teisinių ir daugybės kitų aplinkybių, kurioms susiformuoti reikia laiko. Be to, daugelis valstybių kaip ir Lietuva neturi aiškiai sukurtų lygtinio paleidimo strategijų ir kriterijų, todėl pirmiausia turi būti atlikti empiriniai tyrimai, kurie išsiaiškintų ar lygtinio paleidimo metu neegzistuoja palankios sąlygos plisti korupcijai ar piktnaudžiavimu valdžia.¹² Todėl EŽTT siūlymas istoriškai, kultūriškai ir teisiškai skirtingoms valstybėms dažniau taikyti lygtinio paleidimo institutą neatsižvelgiant, kad būtent jo taikymas gali pažeisti teisinės valstybės principą gali pasirodyti neapgalvotas arba tik kaip tam tikra siekiamybė, kurią bent jau Rytų Europos šalims bei Pabaltijo valstybėms pasiekti reikės dar šimtmečio.

Antra- siekiant sumažinti asmenų kalinimo trukmę būtina baudžiamosios politikos sistemos reforma, kurios įvykdyti yra neįmanoma be įstatymų, Baudžiamojo ir baudžiamojo proceso kodekso pataisų. Visiems pakeitimams atlikti prireiktų ne vienerių metų, o galiausiai įvykdžius reformą vyriausybės turėtų dar papildomai skirti lėšų tiksliniam teisėjų ir prokurorų apmokymams dėl alternatyvių, o ne įprastų laisvės atėmimo bausmių paskyrimo.¹³

Trečia- EŽTT teiginys, kad turi būti sukurtos veiksmingos rehabilitacijos programos kaliniams nėra neteisingas, tačiau svarbu paminėti, kad interviu metu su Vilniaus Universiteto psichologijos bakalauro studentu Justu Pleskiu, kuris Vilniaus 2-siuose pataisos namuose yra studentas-praktikantas, atkreipė dėmesį, kad parašytos rehabilitacijos programos pasižymi savo lankstumu kadangi pats rehabilitacijos procesas yra ilgas bei labai individualus kiekvienam kaliniui. Tad specialistai dirbantys su kaliniais jį koreguoja jeigu matoma, kad šis nėra pakankamai efektyvus. Dėl šios priežasties rehabilitacijos programų kūrimas nėra laikomas didžiausia problema siekiant išsiaiškinti kodėl kaliniams sunku prisitaikyti prie išorinio pasaulio. Lietuvoje didesne problema laikoma žmoniškųjų išteklių stoka. Šiuo metų pataisais namuose dėl personalo stokos tinkama rehabilitacija yra suteikiama tik 9 žmonėms.

¹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. sausio 10 d. sprendimas Ananyev ir kiti prieš Rusiją byloje, Nr. 42525/07 ir 60800/08 Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108465>>

¹² SAKALAUSKAS, G. Lygtinio paleidimo sistema ir korupcijos rizika. Mokslo darbų sąvadas [interaktyvus]. Vilnius: Teisės institutas, 2010 [žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Lygtinis-paleidimas-2010.pdf>>.

¹³ USIK, D. Tarptautinių baudžiamosios justicijos standartų realizavimo aspektai vykdant laisvės atėmimą. Socialinių mokslų studijos, 2010, 4(8), p. 345

Be to, matomas kalinių grafiko nesuderinamumas su reabilitacijos užsiėmimais- dažnai kaliniams tenka pasirinkti tarp reabilitacijos užsiėmimų ir tokių kasdienių darbų kaip laiškų pasiėmimas, prausimasis duše ir t.t. Kita problema- ne visiems kaliniams suteikiama galimybė dirbti, nors darbas yra vienas svarbiausių reabilitacijos žingsnių. Iš interviu matoma, kad veiksmingas reabilitacijos įgyvendinimas yra daug sunkesnis iššūkis.

Apibendrinus tris teismo pateiktus kalėjimų perpildymo problemos sprendimo būdus galima prieiti išvadą, kad šie gali būti laikomi tik ilgalaikiais planais, o greito sąlygų pasikeitimo, susijusių su asmeninės erdvės padidėjimu, nuteistieji gali ir nesulaukti. Šiuo atveju valstybės narės turėtų apskaičiuoti savo turimas išlaidas ir pasirinkti dar vieną alternatyvą apie kurią EŽTT pilotiniuose sprendimuose neužsimenama- tai naujos įkalinimo įstaigos statyba. Nors ji gali užtrukti ne vienerius metus, tačiau naujos kalinimo patalpos, kurios atitinka visus naujausius reikalavimus, ateityje padės išvengti daugybę išlaidų, kurios patiriamos kaliniams išmokant pinigines kompensacijas už prastas kalinimo sąlygas, taip pat, naujos patalpos gali tapti viena iš priežasčių kodėl nuteistieji jausis saugiau, jiems geriau seksis reabilitacijos metu, kiekvienam kaliniui bus lengvai prieinamos sąlygos mokytis, tobulėti ir dirbti, juos dažniau lankys artimieji.

2. Pakartotini perkėlimai

Konvencijos 3 str. taikomas ir tuomet, kai kyla klausimai dėl pakartotinių perkėlimų kalėjime iš vienos patalpos į kitą. Apžvelgus EŽTT praktiką matoma, kad situacijų kuomet kalinys skundžiasi dėl perkėlimo iš vienos valstybės kitą yra labai mažai, tačiau dažniau atliekami pažeidimai perkeliant į kitus kalėjimus esančius toje pačioje valstybėje.

2011 m. sausio 20 d. byloje „*Payet prieš Prancūziją*“ EŽTT sprenddamas dėl perkėlimų teisėtumo nurodė pagrindinius kriterijus pagal kuriuos sprendžiama ar perkėlimas yra teisėtas. Tai:

1. asmens pavojingumo lygis;
2. nuteistojo elgesys prieš nusprendžiant jį perkelti;
3. ar esamos perkėlimo sąlygos nepažeidė minimalaus žiaurumo lygio;

Kadangi Payet buvo laikomas ypač pavojingu asmeniu dėl savo nusikaltimo pobūdžio, ne kartą bandė pabėgti iš kalėjimo ir į pabėgimo organizavimą įtraukė ir daugiau kalinių, EŽTT priėmė sprendimą, kad net 26 įvykdyti perkėlimai buvo pateisinami.¹⁴

2009 m. liepos 9 d. byloje „*Khider prieš Prancūziją*“ ieškovas, kuris buvo nuteistas dėl priklausymo gaujai, nusikaltimų organizavimo ir ginkluotų apiplėšimų, skundėsi, kad per septyneris įkalinimo metus jis buvo perkeltas daugiau nei 14 kartų. Kalėjimo administracija teigė, kad dėl jo elgesio, kuomet jis net du kartus pabėgo iš kalėjimo su sraigtasparniu, o trečią kartą padėjo pabėgti kitiems kaliniams, jis yra laikomas ypač pavojingu asmeniu. Dėl to perkėlimai buvo laikomi vienintele tinkama prevencine priemone. Tuo tarpu EŽTT išaiškino, kad atvejais kuomet asmuo nebekelia jokių įtarimų, nesmurtauja ar kitaip nepažeidžia kalėjime esančių bendro vidaus taisyklių perkėlimai yra vis mažiau pateisinami. Atsižvelgus į faktines aplinkybes, kuomet asmuo nuo 2001 m. nebuvo prasižengęs ir nekėlė pavojaus, galima nustatyti valstybinių institucijų piknaudžiavimą. Nors asmens perkėlimai yra skirti tam, kad būtų užtikrintas saugumas negalima pamiršti, kad kiekvieną kartą perkeliant asmenis jiems sunku adaptuotis prie naujų sąlygų bei sukliamas nerimas, jiems sunkiau susitikti su šeima.¹⁵

EŽTT sprenddamas Lietuvišką 2015 m. gruodžio 18 d. bylą „*Mironovas ir kiti prieš Lietuvą*“ paaiškino kuomet perkėlimai turėtų būti vykdomi suimtųjų prašymu. Du pagrindiniai perkėlimo tikslai yra:

1. saugumo prevencija
2. asmeninės erdvės trūkumas gyvenamoje kameroje

Tačiau net ir esant šioms priežastims teisėjų nuomone tai, kad Mironovui būtų buvusi suteikta teisė būti perkeltam į kitą kamerą nebūtų išsprendę problemos, nes dėl prasto finansavimo, kalėjimo perpildymo ir kalinimo administracijos nesugebėjimo tinkamai

¹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Payet prieš Prancūziją, Nr. 19606/08 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102945>>

¹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. liepos 9 d. sprendimas byloje Khider prieš Prancūziją, Nr. 39364/05 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93513>>

įvertinti kalinimo sąlygų perkėlus vieną asmenį, tą norėtų padaryti ir kiti, o kai kuriems kaliniams būtų dar labiau pabloginamos ir taip prastos sąlygos.¹⁶

Tuo tarpu 2015 m. lapkričio 17 d. byloje „*Bamouhammad prieš Belgiją*“ EŽTT sprendė klausimą dėl asmenų turinčių psichinių sutrikimų perkėlimo. Nuteistajam, kuris nuo 1984 m. buvo kalinamas už žmogžudystę, plėšimus, įkaitų paėmimą ir kitus nusikaltimus padarytus sunkinančiomis aplinkybėmis, nuo 2007 m. metu diagnozuotas Ganserio sindromas, kuris priskiriamas sutrikimams pasireiškiantiems autizmu. Jis buvo perkeltas 43 kartus laikotarpyje nuo 2006 m. iki 2013 m. Kalėjimo administracija tikino, kad šis asmuo kelia grėsmę saugumui, todėl buvo taikomos saugumo ir prievartos priemonės ir dėl incidentų susijusių su drausme jis buvo perkeltas. Tačiau atsižvelgiant, kad jam ne vien sistemingai buvo taikomas surakinimas antrankiais ir asmens apžiūros, tačiau ir ribojamas laisvalaikis, o jo kameroje buvo įrengtos amerikietiško stiliaus grotuotos durys, bei uždraustas bet koks kontaktas su jam paskirtu psichologu, daroma išvada, kad visų šių saugumo priemonių paskyrimas yra perteklinis ir nereikalingas. Atkreipiamas dėmesys, kad būtent taikomų priemonių visumos sukeliamas kankinantis elgesys yra pripažįstama Konvencijos 3 str. pažeidimu, o ne atskiros saugumo užtikrinimui skirtos priemonės.¹⁷

3. Higiena kameroje

Asmeninės ir kameroje esančios higienos bei kalėjimų perpildymo problemos beveik visais atvejais yra neišskiriamos. Bendrosios praktikos slaugytoja Jolanta Keburienė, kuri veda apmokymus įkalinimo įstaigų personalui, interviu metu paaiškino, kad pareigūnai visiškai nesiskundžia dėl įkalintųjų asmeninės higienos, nes šie laikosi tvarkos ir prisiziūri. Tad žvelgiant į higienos kameroje problemas, svarbu nepamiršti kalėjimo kastų pasidalinimo bei kameroje esančių švaros darbų pasiskirstymo. Asmenys, kurie patys neprisižiūri dažniausiai yra paliekami vadinamoje žemiausioje „nuskriaustųjų“ kastoje, kurioje jie vadinami „džiumbrais“. „Jie nesilaikantys higienos, nesirūpinantys savo išvaizda, neretai turintys psichinę negalią nuteistieji. Jie nėra išnaudojami lytiškai, tačiau, <...>, nėra

¹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje Mironovas ir kiti prieš Lietuvą, Nr. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 ir 70065/13 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159049>>

¹⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. lapkričio 17 d. sprendimas byloje Bamouhammad prieš Belgiją, Nr. 47687/13 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158750>>

pageidaujami“.¹⁸ Nei vienas kalinys nenori būti šios kastos atstovu ir būtent todėl higiena kameroje kaliniams yra ypač svarbi- ji padeda parodyti savo statusą kalėjime.

2002 m. birželio 15 d. byla „*Kalashnikov prieš Rusija*“ laikoma viena populiariausių tokio tipo bylų. EŽTT nagrinėdamas Kalashnikov skundą dėl įkalinimo penkerius metus prastomis sąlygomis apibrėžė kuo skiriasi „žeminantis elgesys“ ir „nežmoniškas elgesys“. Byloje pareiškėjas skundėsi, kad nors jis dar nebuvo nuteistas, jam teko gyventi higienos normų neatitinkančioje kameroje 23 valandas per dienas, 7 dienas per savaitę, kurioje daugelis nuteistųjų rūkė, nors joje buvo prastas vėdinimas. Jam taip pat buvo sunku miegoti dėl didelio skaičiaus nuteistųjų kameroje, nes kiekvienas galėdavo pamiegoti tik jų nustatytu laiku, kuris buvo paremtas rotacija. Higieninėms sąlygoms dar pablogėjus tarp kalinių pradėjo plisti pavojingos ligos, o jis pats užsikrėtė grybeline infekcija. Per visą šį laikotarpį, nei vienas jo prašymas ar reikalavimas jį perkelti ar pagerinti esamas sąlygas nebuvo teismo priimtas. Kaliniams taip pat reikėjo naudotis bendrais tualetais su asmenimis, kurie sirgo sifiliu ir tuberkuloze.

Pagal teismų praktiką „žeminantis elgesys“ yra laikomas tokiu elgesiu, kuomet savo veiksmais yra siekiama pakenkti asmeniui, sukelti jam baimę ir sielvartą, dažnai ir nepilnavertiškumo jausmą, kurio paskirtis yra priversti asmenį jaustis mažu ir pažemintu. Teismas nemano, kad valstybės tikslas buvo tyčia sumenkinti ar pažeminti kalinius, tačiau tai nereiškia, kad asmuo negalėjo pajusti psichologinio smurto, jaustis pažemintas ar, kad buvo pamintas jo orumas.

Pati sąvoka „nežmoniškas“ turi apimti tris sąlygas:

- su asmeniu turi būti elgiamai prastai iš anksto taip suplanavus ir žinant, kad kaip toks elgesys jį paveiks;
- tokį elgesį asmuo turi kentėti ilgą laiko tarpą;
- taip asmeniui yra sukeliama realus fizinis skausmas ar psichologinės kančios. Galimi ir kūno sužalojimai.

Teismo nuomone atsižvelgus į kalinimo laikotarpį, asmeninės erdvės trūkumą bei kalėjimo valdžios atsisakymą reaguoti į esamą situaciją būtų galima nustatyti net tris šiurkščius Konvencijos pažeidimus.¹⁹

¹⁸ VAIČIŪNIENĖ, R. Vyriskumo konstravimas kalėjimo erdvėje. Vilniaus pataisos namų atvejis: magistro baigiamasis darbas. Sociologijos studijų kryptis (62605S103). Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas, 2010. p. 37

Kitos svarbios sąvokos kaip „pagarba pareiškėjui“ ir „žmogaus orumas“ yra paaiškintos 2001 m. balandžio 19 d. byloje „*Peers prieš Graikiją*“. Būdamas Didžiosios Britanijos piliečiu Peers buvo suimtas Atėnų oro uoste dėl su narkotikais susijusių kaltinimų ir įkalintas Graikijos Korodallos kalėjime. Pradžioje jis buvo atskirtas nuo kitų kalinių ir laikomas vienutėje, kol galiausiai gražintas į bendrą korpusą ir apgyvendintas su kitu kaliniu.

Teismas priimdamas sprendimą atsižvelgė į aplinkybes kurios sukėlė pareiškėjui sielvarto ir nepilnavertiškumo jausmus, dėl netinkamų kalinimo sąlygų, kaip pvz., pareiškėjui mažiausiai du mėnesius teko praleisti nemažą dalį savo laiko lovoje, kameroje be ventiliacijos, tinkamai pritaikytos šviesos ir esant nepakeliamam karščiui. Ieškovas taip pat turėjo atlikti gamtinius reikalus matant kitam kaliniui, o pastarasis jo akivaizdoje. Dažni tualetų veiklos gedimai suteigdavo didelių nepatogumų ir sudarydavo antisanitarines sąlygas. Nors nuteistasis, jam pasiūlius grįžti į vienutę, pats atsisakė persikelti atgal, EŽTT teigia, kad vien tas faktas, jog kompetentingos institucijos, atsakingos už kalinimo sąlygas, privalėjusios imtis veiksmų, nedarė nieko objektyviai nepriimtinioms sąlygoms pakeisti, aiškiai parodo, kad tai yra pagarbos stoka pareiškėjo atžvilgiu.

Teisėjai taip pat atkreipė dėmesį, jog šios netinkamos kalėjimo sąlygos pareiškėjui sukėlė sielvartą ir nepilnavertiškumo jausmą, kurie galėjo sumenkinti jo fizinį ir moralinį pasipriešinimą. Kameros erdvės trūkumas ir ilgalaikis kalinimas tokioje kameroje savaime gali būti Konvencijos pažeidimo pagrindas, Tačiau atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad vien tik mažesnio ploto suteikimas nėra laikomas pagrįstu pažeidimu.²⁰

2013 m. balandžio 2 d. sprendime „*Olszewskiego prieš Lenkiją*“ EŽTT nustatė, kad teismas, sprenddamas dėl Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo, pakartojė, kad turi būti atsižvelgta ar kiekvienam kaliniui tenka bent 3 kv. m; bei pridėjo dar du kriterijus:

1. ar suimtieji gali laisvai judėti tarp baldų turi nustatyti,
2. ar kiekvienas sulaikytasis turi individualią miego vietą;“²¹

¹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. birželio 15 d. sprendimas byloje Kalashnikov prieš Rusiją, Nr. 47095/99. [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-60606>>

²⁰ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 5 d. nutartis administracinėje byloje K. Č. prieš Lietuvos valstybę, Nr. B-19142-3-61-3-04995-2014-7 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/98fa5600735711e5906bc3a96c765ff4>>

²¹ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 5 d. nutartis administracinėje byloje K. Č. prieš Lietuvos valstybę, Nr. B-19142-3-61-3-04995-2014-7 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/98fa5600735711e5906bc3a96c765ff4>>

2015 m. gruodžio 8 d. byloje *“Ivanenkov prieš Lietuvą”* teismas sprendė dėl Alytaus patalpos namų netinkamos būklės ir atkreipė dėmesį į kalinimo laikotarpio kriterijaus svarbą. EŽTT pareiškėjas skundėsi, kad net dvejus metus buvo laikomas apleistoje kameroje, kurioje nebuvo tinkamo apšvietimo, nebuvo visų reikalingų baldų ir tualetų, didelių nepatogumų kėlė maža patalpa kurioje vienam kaliniui tekdavo mažiau nei 2 kv. m.. Teismas įvertino aplinkybes ir nustatė, kad dvejus metus trukę tokie išgyvenimai negali būti laikomi trumpalaikiais ir pateiktose išvadose teigiama, kad buvo pasiektas minimalus žiaurumo lygis.²²

Tuo tarpu 1978 m. sausio 18 d. byloje *“Airija prieš Jungtinę Karalystę”* EŽTT pasisakė, kad pats „minimalaus žiaurumo lygio vertinimas yra reliatyvus, jis priklauso nuo visų bylos aplinkybių, tokių kaip elgesio trukmė, jo fizinis ir psichinis poveikis, o tam tikrais atvejais nukentėjusiojo lytis, amžius bei sveikatos būklė“²³ Nustatyta faktinė situacija, kad esamais veiksmais nebuvo siekiama pažeminti nuteistojo, nekeičia aplinkybės, kad Konvencijos 3 str. buvo pažeistas ir vyriausybė turėjo įvykdyti savo pozityviąją pareigą pasirūpinti nuteistaisiais ir jų apgyvendinimo sąlygomis.²⁴

Galimi ir tokie atvejai, kai EŽTT remiasi sąlygų visumos lygiu, o ne atskirų sąlygų padėtimi. 2015 m. rugsėjo 3d. byloje *„Story ir kiti prieš Malta“*, teisėjų kolegija išnagrinėjus skundą ir nors nustatė tokius pateiktus skunde neigiamus faktorius kaip: metalinių langinių daromas neigiamas poveikis, prasta drėgmės surinkimo sistema, netinkamas šildymas, aukščiausių standartų neatitinkantis tiek šalto, tiek karšto vandens tiekimas, tualetuose automatizuotai nenusileidžiantis vanduo ir jų neatskyrimas nuo gyvenamųjų patalpų, nebuvo įtikinta dėl sąlygų intensyvumo. Teisėjų kolegija rėmėsi aplinkybėmis, jog suimtųjų gyvenimo sąlygos įkalinimo įstaigoje nebuvo labai prastos. Nuteistųjų sveikata buvo gera, nes jie ja nesiskundė, nesirgo, sveikatos sutrikimų nebuvo užfiksuota, nesiskundė ir psichine sveikata, kuri buvo reguliariai tikrinama. Patalpos buvo šviesios su tinkamai įrengta vėdinimo sistema. Kameroje buvo pakankamai skirta vietos asmeninei erdvei. Nuteistieji turėjo galimybę kreiptis į Teisinės analizės ir informacijos departamentą ir prašyti daugiau

²² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje Mironovas ir kiti., Nr. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 ir 70065/13 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <https://lovdata.no/static/EMDN/emd-2012-040828.pdf>

²³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1978 m. sausio 18 d. sprendimas byloje Kasperovičius prieš Lietuvą, Nr. 54872/08 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KASPEROVOCIUS_2012_sprendimas.pdf>

²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje Ivanenkov prieš Lietuvą, Nr. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 ir 70065/13 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://lovdata.no/static/EMDN/emd-2012-040828.pdf>>

antklodžių ir šiltų drabužių. Apibendrinus esamas gyvenimo įkalinimo įstaigoje sąlygas, buvo nustatyta, kad nebuvo Konvencijos 3 str. pažeidimo.²⁵

Apžvelgus EŽTT praktiką susijusią su higienos sąlygomis galima daryti išvadą, kad net ir atvejais, kuomet atrodo jog higiena kameroje neatitinka reikalavimų EŽTT gali nenustatyti Konvencijos 3 str. pažeidimo. Aiškiai neapibrėžtos ribos tarp pateisinamų ir nepateisinamų pozityviųjų pareigų nevykdymo atvejų sukelia praktikos spragas, kurias sunku paaiškinti ir pačiam teismui. Atsižvelgus kiek tokių bylų EŽTT priima kiekvienais metais, matoma, kad kas kart norėdamas sugriežtinti reikalavimus teismas turi žengti žingsnį atgal, nes kitu atveju jis dar labiau apsikrauna bylomis.

4. Stebėjimas vaizdo kameromis

Stebėjimo kameros tampa neatsiejamu kalinimo įstaigų bruožu. Jos naudojamos pagerinti saugumą, suteikti personalui daugiau galimybių prižiūrėti kalinius, nuotoliniu būdu valdyti kalėjimuose esančias duris ir vartus bei suteikia galimybę turėti tiesioginių įrodymų jėgos panaudojimo atvejais²⁶ Nors tai vienas didžiausių pagalbinių saugumo užtikrinimui, tačiau teismų praktikos susijusios su asmens stebėjimais, kurie pažeistų Konvencijos 3 str. nėra daug.

Pati žinomiausia byla nagrinėjanti skundą dėl stebėjimo kamerų naudojimo kalėjimuose yra 2004 m. birželio 1 d. „*Van der Graaf v. prieš Nyderlandus*“, kuomet sulaikytasis buvo kaltinamas nužudęs įžymų politiką, todėl nuspręsta jį laikyti vienutėje, kurioje buvo įrengtos vaizdo kameros. Nors kalėjimo vadovybės nuomone tai buvo padaryta dėl jo paties saugumo, kalinamojo teigimu jis patyrė psichologinį stresą, nes buvo pažeistas jo privatumas, o stebėjimą kameromis jis suvokė kaip grėsmę savo egzistavimui, nes buvo laikomas kaip mokslinių tyrimų ir stebėjimo objektas. To pasėkoje nuteistasis jautėsi, kad iš jo buvo atimta tapatybė. EŽTT byloje apibrėžė, kad toks kalinių stebėjimas vaizdo kameromis turi užtikrinti žmogaus teisę į orumą, asmuo būtų tinkamai apsaugotas ir nebūtų sukeliamas sveikatos pablogėjimas. Šia priemone negalima piktnaudžiauti, nes pripažįstama, kad nuolatinis

²⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. rugsėjo 3d. sprendimas byloje Story ir kiti prieš Malta, Nr. 56854/13, 57005/13 ir 57043/13 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158146>>

²⁶ WORTLEY R, STEWARD, A. The Purposes of CCTV in Prison. *Security Journal*, 2006, 19, (58–70) [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/article/10.1057%2FPalgrave.sj.8350009>>

stebėjimas vaizdo kameromis gali būti Konvencijos 8 str. pažeidimo pagrindas. Tad nors kėsinamasi į asmens privatą gyvenimą, turi būti išsiaiškinama ar tokiu stebėjimu yra siekiama teisėto tikslo.

Teismas pažymėjo, kad šiuo atveju yra siekiama net kelių teisėtų tikslų:

- užkirsti pareiškėjui save sužaloti;
- užkirsti kelią jam pabėgti iš įkalinimo įstaigos ir
- išlaikyti viešąjį saugumą ir nusikaltimų prevenciją.

Trečiasis tikslas buvo ypač aktualus, nes bylai susilaukus didelio visuomenės susidomėjimo ir pasipriešinimo ji tapo visuomenės intereso objektu, kuriuo turi pasirūpinti kiekviena demokratinė valstybė.

Sprendžiant dėl šios priemonės leistinumo, be siekiamo tikslo svarbos, atsižvelgiama ir į naudojamos priemonės taikymo laikotarpį, jos griežtumą ir poveikį kurį ji sukelia asmeniui, kuriam ši priemonė taikoma. Teisėjų kolegija įvertinusi visas esamas aplinkybes, nustatė, kad prieš pareiškėją panaudotos priemonės nėra laikomos nežmonišku ar žeminančiu elgesiu, nes pati situacija kuomet asmuo atskiriamas dėl saugumo tikslų nėra laikoma Konvencijos 3 str. pažeidimu. Nemalonūs pojūčiai pajauti kai asmuo yra stebimas vaizdo kameromis ir dėl to jaučiamas psichologinis stresas neatitinka reikalaujamo kankinimo sunkumo lygio pagal Konvencijos 3 str., nors praktikoje priimtina, kad naudojami metodai turi nesukelti nereikalingo streso. Pripažinta, kad intervencija į privatą gyvenimą tokiomis aplinkybėmis laikoma būtina demokratinėje visuomenėje.²⁷

Kita susijusi situacija su asmens stebėjimu vaizdo kameromis buvo nagrinėjama 2014 m. gegužės 11 d. byloje „*Rinna prieš Italiją*“ kuomet pareiškėjas Salvatore Rinna buvo įkalinamas iki gyvos galvos pagal specialų režimą dėl įvykdytų nužudymų ir kitų sunkių nusikalstamų veikų kuomet priklausė Italijos mafijai. Pareiškėjas buvo nuolat stebimas vaizdo kameromis net kai naudodavosi tualetu, todėl kreipėsi į EŽTT dėl Konvencijos 3 ir 8 str. pažeidimų. Deja, jo skundas buvo atmestas, nes Teismo nuomone nebuvo išnaudotos visos vidaus gynybos priemonės. Nors Salvatore Rinna prieš tai ir kreipėsi į nacionalinius teismus net penkis kartus, o jo skundai buvo atmesti, šie nebuvo susiję su kamerų stebėjimu.

²⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. liepos 1 d. sprendimas byloje Van der Graaf v. prieš Nyderlandus, Nr. 8704/03 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-23977"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

Kuomet jis kreipėsi dėl kameros stebėjimo, byla buvo atmesta tik apeliacinio, o ne kasacinio teismo.²⁸

Atsižvelgiant į šių dviejų bylų sprendimus, abejotina, kad ateityje kaliniai remsis Konvencijos 3 str., siekdami paneigti stebėjimo kamerų reikalingumą, ypač, kai tai daug geriau atlieka Konvencijos 8 str. Be to, galima preziumuoti, kad ateinančioji nuteistųjų karta vis mažiau kreips dėmesį į tokių kamerų egzistavimą, kadangi jos vis dažniau naudojamos miestų, prekybos centrų ir kitų viešųjų vietų priežiūrai.

5. Netinkamas kalėjimo kameroje esančių asmenų elgesys

„Kalėjimuose vyrauja smurtu paremti santykiai, patys kaliniai smurtauja tarpusavyje, nuteistųjų grupėse tvyro nuolatinė įtampa, kurią sukelia smurtinė kalinių kova dėl valdžios ir įsitvirtinimo“²⁹. Būtent todėl ypatingu žiaurumu ir fiziniu smurtu pasižymi ir kalinių patalpintų toje pačioje kameroje santykių aiškinimasis. Kaip ir bylos susijusios su netinkamu kalėjimo darbuotojų elgesiu, pateiktos bylų situacijos reikalauja ypatingo valstybės narės atidumo ir priežiūros, kurią EŽTT įvertina nagrinėdamas pozityviają pareigą.

2011 m. vasario 10 d. byloje „*Premininy prieš Rusiją*“ ieškovas įkalintas dėl įtariamo įsilaužimo į internetinį apsaugos sistemos banką susirgo psichologinėmis ligomis dėl patirto sistemingo kūno žalojimo ir psichologinio smurto. Sulaikytasis skundėsi, kad toje pačioje kameroje esantys kaliniai jį nuolat žemindavo, naudojo smurtą, kol galiausiai jo užpuolimui buvo panaudotos medinės lazdos, kurias jo manymu suteikė kalėjimo prižiūrėtojai. Dėl to Premininy patyrė smegenų sukrėtimą, o jo parašyti pareiškimai dėl išleidimo datos buvo vilkinami. Rusijos vyriausybės teigimu asmens sužalojimai kilo muštynių su vienu iš kalinių metu, tačiau kalėjimo gydytojas ir psichiatras patvirtino, kad atsirasti tokio pobūdžio sužalojimams, Premininy turėjo būti sistemingai mušamas mažiausiai savaitę. Tai jam sukėlė baimę ir nepilnavertiškumo jausmą, kurį jam teko kentėti ilgą laiko tarpą. EŽTT matydamas tiesioginius įrodymus ir faktines aplinkybes išskyrė svarbiausius veiksmus, kurių turėjo būti imtasi:

²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. gegužės 11 d. sprendimas byloje Riina prieš Italiją, Nr. . 43575/09 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-4720682-5733449>>

²⁹ GRUŠAUSKAITĖ, A. Nuteistųjų už labai sunkius nusikaltimus trauminio patyrimo įvertinimas. Socialinis ugdymas. 2012. Nr. 21 (32) [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/home/Downloads/socialinis%20ugdymas%2032.pdf>>

- Pirmiausia, atsižvelgiant į asmens nusikaltimo pobūdį, charakteristiką ir elgesį kalinimo metu turi būti nustatoma ar asmens kilusi agresija prieš kitus kalinius nėra patirtos baimės ir streso padarinys. Tam turi būti iširta asmens psichologinė būklė ir suteikta psichologo pagalba jei toks spėjimas pasitvirtintų.
- Antra, kylant konfliktui tarp kalinių, kalėjimo vadovybė turi ne tik pareigą neprovokuoti žiauraus elgesio, bet ir imtis prevencinių priemonių siekiant apsaugoti fizinę ir psichologinę kalinių būklę. Todėl kylant abejonėms dėl santykių prižiūrėtojai turi nuolat sekti kalinių elgesį kol yra įsitikinama, kad įkalintiesiems negresia pavojus arba jie yra atskiriami.
- Trečia, atvejais kai įvyksta konfliktas, atliekamas oficialus tyrimas, o asmenys atskiriami.

Kiti veiksmai, kurie privalo būti atlikti, yra skirti įkalčių išsaugojimui. EŽTT pagrindiniais įkalčiais laiko- liudininkų parodymus, teismo ekspertizės įrodymus, kalėjimo gydytojų pateiktus duomenis, dokumentus, išvadas ir t.t. Tiriant faktinę informaciją imta abejoti ar kalėjimo vadovybė tikrai negalėjo numatyti tokio incidento galimybės bei fakto, kad prieš asmenį buvo naudojamas sistemingas smurtas, kuomet sužalojimai buvo matomi plika akimi.

Premininny kreipiantis dėl žiauraus elgesio, nebuvo imtasi jokių drausminančių priemonių ar veiksmų tyrimui pradėti net ir tuomet kai šis buvo sužalotas medinėmis lazdomis. Tik po incidento kalinys buvo perkeltas į kitą kamerą, nepaisant reikalavimų jam nedelsiant suteikti psichologinę ir medicininę pagalbą. Taigi nebuvo tinkamai atliktas nei vienas iš trijų nurodytų veiksmų, todėl EŽTT nustatė Konvencijos 3 str. pažeidimą.³⁰

Svarbu paminėti, kad nors teismas to tiesiogiai neišskyrė, tačiau šie trys reikalavimai turi būti atliekami nurodyta tvarka. Tik tuomet pozityvioji pareiga laikoma įvykdyta. Todėl nors pvz. pareiga atskirti kalinius yra įvykdyta, tačiau jei išsiaiškinama, kad administracija žinojo ar numatė apie kalinių ketinimus pakenkti vienas kitam, bet nesiėmė veiksmų jų atskirti, o tai padarė tik įvykus incidentui, laikomasi nuomonės, kad nebuvo imtasi visų saugumo priemonių.

³⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Premininy prieš Rusiją, Nr. 44973/04 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127393>>

Plačiau apie tai aptariama 2013 m. spalio 29 d. byloje „*D.F. prieš Latvija*“, kurioje nagrinėjama pozityvioji pareiga iki smurtinės situacijos atsiradimo. Įkalintasis skundėsi, kad Latvijos vyriausybė nesugebėjo užtikrinti jo saugumo kol šis nuo 2005 m. vienerius metus buvo kalinamas Daugpilio kalėjime. Pareiškėjas, kuris buvo kalinamas už seksualinius nusikaltimus teigė, kad dėl jo nusikaltimo pobūdžio ir fakto, kad jis yra buvęs policijos informatorius jo gyvybei buvo kilęs pavojus. Jausdamasis nesaugus jis rašė prašymus dėl perkėlimo į specialų kalėjimą, tačiau į juos nebuvo sureaguota.

Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT) rekomendacijose yra nurodyta, kad tokie asmenys yra priskiriami padidėjusios smurto rizikos grupėms, tačiau kalėjimo vadovybė žinodami apie jo padėtį nesiėmė tinkamų veiksmų jį apsaugoti, kas sukėlė pareiškėjui baimę dėl savo saugumo. Visus metus kalinys buvo perkeliamas į skirtingas kameras su jam nepažįstamais asmenimis, neįsitikinus, kad jis nebus atpažintas kaip informatorius ar užpultas dėl savo nusikaltimo pobūdžio.

EŽTT sprendime nurodė, kad asmenims, kurie yra padidintos rizikos grupėse, apsaugoti turi būti imtasi visų atsargos priemonių. Pagal Konvencijos 3 str. atsargos priemonių naudojimas yra kalėjimo administracijos pareiga, o tokio asmens apgyvendinimas perpildytoje kameroje ar su asmenimis, kurie jam kelia ar potencialiai gali sukelti pavojų yra laikoma Konvencijos pažeidimu. Todėl nors asmuo nebuvo sužalotas ir galiausiai perkeltas į specialų kalėjimą, nereiškia, kad jis nebuvo pavojuje.

EŽTT byloje nurodė tris didžiausias padaromas klaidas, kurios apima pozityviają pareigą:

- Pirma, valstybės narės turi užtikrinti, kad informacija susijusi su asmenimis, kurie bendradarbiavo su valstybės institucijomis būtų tinkamai saugoma bei gerai žinoma visoms reikalingoms institucijoms, nes būtent tokios informacijos trūkumas sukuria asmens pažeidžiamumą.
- Antra, perkeliant asmenis, kurie yra pažeidžiami, turi būti atliekamas naujų kameros gyventojų biografinis ir charakterinis patikrinimas.

- Trečia, kuomet į kalėjimo administraciją yra kreipiamasi dėl perkėlimo, prašymas turi būti išnagrinėjamas per įmanomai trumpiausią laiką.³¹

Reikėtų paminėti kad „*Premininy prieš Rusiją*“ byloje pasakyta, kad kilus abejonėms dėl santykių tarp kalinių turi būti sekamas jų elgesys³², to teismas šioje byloje nepaminėjo, tačiau iš pozityviosios pareigos apibrėžimo matoma, kad vien nagrinėti prašymo neužtenka, asmenys turi būti stebimi.

Tačiau nereikėtų pozityviosios pareigos traktuoti tik kaip vienpusio išipareigojimo, nes egzistuoja ir situacijų kuomet be nuteistųjų pagalbos neįmanoma pradėti veiksmingo tyrimo. 2011 m. spalio 20 d. byloje „*Stasi prieš Prancūziją*“ EŽTT apibrėžė 4 taisykles. Pareiškėjas skundėsi, kad dėl jo homoseksualumo jam buvo kilęs pavojus, o kalėjimo administracija nesiėmė reikiamų apsaugos priemonių jo saugumui užtikrinti. Tačiau teismui tiriant aplinkybes buvo nustatyta, kad Konvencijos 3 str. nebuvo pažeistas, o administracija atliko visus veiksmus, kuriuos numatyta atlikti siekiant apsaugoti asmenį nuo žiauraus elgesio.

Pirmiausia byloje apibrėžiama dar prieš tai nematyta sąvoka „situacijos rimtumo riba“. Deja, teismas tiesiogiai sąvokos neapibrėžia ir tik nurodo, kad siekiant ją nustatyti atsižvelgiama į visus turimus esamos situacijos faktus ir įrodymus. Pagal fabulą matoma, kad kaliniui dar neatvykus, kalėjimo vadovybė išsiaiškino, kad asmuo yra lengvai pažeidžiamoje grupėje, todėl jam atvykus jis iškart buvo perkeltas į saugią kamerą. EŽTT teigimu tai įrodo, kad rimtumo riba buvo nubrėžta. Todėl galima daryti išvadą, kad ši sąvoka paprasčiausiai įvardija prieš tai bylose išvardintus pozityviosios pareigos veiksmus - išsiaiškinti kuriai pavojingumo grupei priklauso asmuo bei išsiaiškinti toje pačioje kameroje kalėsiiančio asmens biografiją ir charakteristiką.

Antra- ar buvo panaudotos visos apsaugos priemonės. Nors tai glaudžiai susiję su situacijos rimtumo riba, tačiau jų tapatinti negalima. Pirmiausia matoma, kad situacijos rimumas yra apibrėžiamas iš jau žinomų faktinių aplinkybių ir įrodymų- todėl kalinys iškart buvo perkeltas į jam saugią aplinką. Tuo tarpu naudojant apsaugos priemones, kaip pvz. tą patį kalinių atskyrimą ar perkėlimą, naudojamos papildomai suteikta informacija ir vertinamas tinkamas reagavimą į ją. Nors Stasi skundėsi dėl ne visų apsaugos priemonių

³¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. spalio 29 d. sprendimas byloje D.F. prieš Latvija, Nr. 11160/07 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. gruodžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127393>>

³² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Premininy prieš Rusiją*, Nr. 44973/04 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. gruodžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127393>>

panaudojimo, kalėjimo prižiūrėtojams neturint tam tikros naujos informacijos, kurios jie negali žinoti be kalinio pagalbos, negalima teigti, kad apsaugos priemonės nebuvo panaudotos. Tik vėliau Stasi kreipiantis dėl sužalojimų, kuriuos galėjo patvirtinti tik medikai, prižiūrėtojai sužinojo apie esamus nesutarimus tarp kalinių. Nustatyta, kad kalėjimo vadovybei neturint informacijos apie tam tikrą kalinių elgesį, kurio jie patys negali numatyti ar sužinoti apie jo egzistavimą negalima daryti išvados, kad kaliniui nebuvo užtikrintas saugumas.

Trečia, kalinys kaltindamas kitą kalinį turi pagrįsti savo versiją įrodymais, o šie negali būti priešaringi vienas kitam. Šioje byloje Stasi teigė, kad jis buvo priverstas nešioti rožinę žvaigždę, tačiau tam įrodyti neturėjo jokių kitų kalinių ar prižiūrėtojų parodymų. Kita problema- teigdamas, kad jis patyrė tam tikrus sumušimus, kalinys neturėjo jokių medicininių įrašų apie buvusią traumą. Kadangi jis nesikreipė į gydytoją, nebuvo galima nustatyti asmens istorijos tikrumo. Tiriant kaltinimus dėl sumušimo EŽTT nurodė, kad tinkamais įrodymais laikomi tik medicininės apžiūros pateikti dokumentai, tad traumoms, nubrozdinimams ar sumušimams sugijus, retai galima nustatyti, kad jie iš tikrųjų egzistavo.

Ketvirta, svarbu nustatyti kiek kalinys pats prisidėjo prie nusikaltimo tyrimo. EŽTT nustatė, kad daugeliu atveju Stasi pats nesikreipė pagalbos bei atsisakė parašyti pareiškimą dėl užpuolimo. Vienas tokių atvejų buvo kuomet jam po kairiąją akimi buvo užgesinta cigaretė, tačiau kalinys atsisakė identifikuoti užpuolėją. Kitu atveju, kalėjimo personalui kilus įtarimų dėl jėgos panaudojimo, pareiškėjas atsisakė parašyti skundą, todėl tyrimas nebuvo pradėtas. Tai įvertinęs teismas priėmė sprendimą, kad nuteistasis pats yra kaltas dėl to, kad neturi absoliučios savo teisių apsaugos.³³

Apibendrinus, galima teigti, kad EŽTT didžiausia klaida vis dėl to laiko atvejus, kuomet valstybės narės mano, kad tyrimas nereikalingas įvykus muštynėms tarp kalinių, ypač jeigu manoma, kad abu jie yra kalti.³⁴ Neišsprendus tam tikrų konfliktų ir nesužinojus kodėl

³³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. spalio 20 d. sprendimas byloje Stasi prieš Prancūziją, Nr. 25001/07 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107134>>

³⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Premininy prieš Rusiją, Nr. 44973/04 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127393>>

šie kilo rizikuojama, kad ateityje užpuolimai bus daug agresyvesni, nes būtent fizine jėga, agresijos ir pykčio proveržiais kaliniai išlaiko savo poziciją kalinimo bendruomenėje.³⁵

Kita problema, kurios teismas neadresuoja yra šališki kalinių parodymai. Kalėjimo bendruomenei esant mažai ir glaudžiai, kaliniai puikiai žino kalėjime esančių asmenų vietą kastose, o atlikdami tam tikras paslaugas aukštesnėse kastose esantiems kaliniams, jie patys yra labiau saugomi, užsitarnauja pagarbą, jiems gali būti suteikta netgi finansinė pagalba. Todėl labai abejotina tokia teismo pozicija „Premininy prieš Rusiją“ byloje kuomet šie parodymai laikomi vieni patikimiausių įrodymų rūšių. Ateityje EŽTT gali tekti vis dažniau tiesiogiai adresuoti tokią praktiką, kai kalinių parodymų patikimumas turi būti įvertintas kiekvienu atskiru atveju atsižvelgiant į jo charakteristiką ir padėtį kalėjimo kastose.

Trečia problema, kurią teismas turėtų adresuoti - informacijos suteikimas kalėjimo administracijai, kadangi kalinio statusas tarp kalinių apibrėžiamas ir jo artimu ryšiu su kalėjimo prižiūrėtojais.³⁶ Pvz. atvejais kai kalinys įskundžia kitą kalinį prižiūrėtojams, jis tampa „ožiu“. Šie asmenys galiausiai tampa „nuskriaustųjų“ kastos nariais už tarp kalinių egzistuojančių taisyklių sulaužymą.³⁷ Susijusi problema yra ir su asmenų išprievartavimu. Daugeliui kalinių yra gėda prisipažinti patyrus tokią prievartą, nes kitiems nuteistiesiems sužinojus apie tai, asmuo irgi tampa „nuskriaustųjų“ kastos dalimi ir praranda visas privilegijas bei apsaugą tarp kalinių. Kuo toks asmuo ilgiau nesikreipia pagalbos, tuo sunkiau įrodyti tokio žiauraus elgesio egzistavimo faktą, be to, jų skriaudėjai siekdami įrodyti savo galią patys vėliau paskleidžia šią informaciją. Todėl EŽTT turėtų sprendimuose labiau adresuoti asmens kastos pasikeitimus bei psichologinę baimę, kurią asmuo gali patirti sprendamas ar kreiptis į kalėjimo prižiūrėtojus ar ne.

Be to, praktikoje aiškinant „situacijos rimtumo ribą“ bei vardinant asmenis, kurie yra rizikos zonoje turi būti labiau akcentuojama ne tik ar asmuo yra informatorius, kokia jo lytinė pakraipa ar įvykdytas nusikaltimas, tačiau ir fizinė jėga, finansinė padėtis ir turimi ryšiai su nusikalstamu pasauliu. Būtent pagal šiuos kriterijus galima numatyti į kurią kastą bus paskirtas kalinys ir išvengti žiauraus elgesio prieš jį. Teismas kitose bylose kalbėdamas apie asmenis, kurie dažniau tampa žeminančio elgesio aukomis išskiria ir amžių, lytį bei asmens

³⁵ VAIČIŪNIENĖ, R. Vyriškumo konstravimas kalėjimo erdvėje. Vilniaus pataisos namų atvejis: magistro baigiamasis darbas. Sociologijos studijų kryptis (62605S103). Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas, 2010. p. 21

³⁶ *ibid.* p.21

³⁷ *ibid.* p 36

sveikata.³⁸ Tad šie trys veiksniai automatiškai patenka į „situacijos rimtumo“ vertinimo ribas. Svarbu nepamiršti ir to, kad daugelis valstybių turi ir daug sudėtingesnių kastų sistemų, todėl kalėjimo administracija privalo tiksliai žinoti kaip ir į kokias kastas kaliniai skirsto naujai atvykusius asmenis. Deja, EŽTT savo sprendimuose mažai kalba apie kalėjimo kultūrą.

6. Netinkamas kalėjimo pareigūnų elgesys

„Vienas iš kertinių humaniško, žmogaus teises gerbiančio ir į resocializacijos perspektyvą orientuoto kalinimo požymių yra geranoriški, abipusiu supratimu ir pagarba paremti įkalinimo įstaigų darbuotojų ir kalinių santykiai.“³⁹ Deja, prastas elgesys su kaliniais ne visada būna jų pačių kaltė. Dažnai kalėjimo prižiūrėtojai matydami kalinimo sistemos trūkumus ir jausdami spaudimą iš vadovų užsisiklėndžia savyje ir stengiasi nesigilinti į nuteistųjų problemas.⁴⁰ Tai atitolina kalinius ir pareigūnus, o tarp jų atsiradęs priešiškus tampa daugybės ginčų pagrindu. Be to, atvejais kuomet būtent kalėjimo prižiūrėtojai elgiasi su kaliniais neteisingai, dažniausiai būna neužprotokuojami ir bendruomenės slepiami. Tačiau tik esant greitam reagavimui į esamą situaciją galima užtikrinti, kad visuomenė pasitikės teismine sistema.

2016 m. kovo 15 d. byloje „*Ciorap prieš Moldovijos Respubliką*“, buvo kreiptasi dėl neteisėto kalėjimo prižiūrėtojų elgesio. Tudor Ciorap parašė skundą EŽTT tuomet kai Moldovijos Respublikos teismai priėmė nutarimą, kad būtent jis 2016 m. spalio 28 d. kameros patikros metu sukėlė konfliktą ir nepakludamas nurodymams sukėlė provokaciją prieš pareigūnus. Pats Tudor Ciorap teigė, kad reido metu pareigūnai slėpdami savo veidus ir ginkluoti guminėmis lazdomis bei šydais išrikiavo kameroje gyvenančius kalinius koridoriuje veidu į sieną ir sunaikino nemažą dalį jų turimo turto. Šiems pareikalavus iškviešti kalėjimo administraciją, kad toks elgesys būtų užprotokuotas, pareigūnai ėmėsi smurto ir fiziškai vertė asmenis grįžti į kamerą.

EŽTT nustatė, kad nors nėra svarbūs incidento tyrimo metodai, tačiau veiksmų turi būti imamasi nedelsiant sulaukiant oficialaus skundo arba esant pakankamai indikatorių, kad buvo pažeista Konvencija. Kaip ir tiriant skundus susijusius su kalinių elgesiu, turi būti imtasi visų

³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1987 m. sausio 18 d. sprendimas Airija prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 5310/71 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-181585>>.

³⁹ SAKALAUSKAS, G. Kalinių ir darbuotojų darbuotojų santykių įkalinimo įstaigose svarba nuteistųjų integracijai ir įstaigoje vyraujančiai atmosferai. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika 2015 Nr. 10. p 64

⁴⁰ *ibid* p. 56.

galimų veiksmų išsaugoti įrodymus. Siekdamas išsiaiškinti ar buvo panaudota jėga, teismas tyrė medicininės apžiūros duomenis, liudytojų parodymus bei stebėjimo kamerų įrašus.

Pirmiausia EŽTT pažymėjo, kad situacijose kuomet konfliktų metu asmenys yra sužeidžiami, gydytojai turi nedelsiant atlikti apžiūra. Teismo duomenimis, gydytojas Tudor Ciorap suteikė pirmąją pagalbą ir padėjo išgydyti patirtą kojos traumą, tačiau nesistengė nustatyti esamų sužalojimų priežasties. Pirmosios trys dienos yra pačios svarbiausios įrodymams surinkti, ypač fiziniams sužalojimams nustatyti, todėl toks gydytojo elgesys laikomas nesuderinamu su Konvencijos 3 str.

Kitas pozityviosios pareigos pažeidimas nustatytas tiriant stebėjimo kameros nufilmuotą įrašą, kuomet Moldovijos Respublikos teismams pateiktas įrašas truko 6 min., nors pati krata vyko 30 min. Pareigūnai ir kalėjimo administracija yra atsakingi, kad teismui ir kitoms teisėsaugos institucijoms būtų perduoti nepažeisti ir nesuklastoti įrodymai.

EŽTT taip pat atkreipia dėmesį, kad pati krata buvo atlikta asmenims, kurie turi psichinių problemų, o trys iš jų dar yra ir invalidai. Įvertinus šių nuteistųjų pažeidžiamumą, vykdant kratą turėjo būti imtasi visų atsargumo priemonių siekiant, kad nebūtų pakenkta jų psichologinei būklei. Toks neatsakingas pareigūnų elgesys laikomas dar vienu Konvencijos 3 str. pažeidimu. Įvertinęs visas faktines aplinkybes ir vyriausybės pateiktos versijos nesuderinamumą, sprendimas priimtas atsižvelgiant į kitų kalinių, gydytojų ir darbuotojų pateiktus duomenis, kurie patvirtina, kad padaryti kaulų lūžiai išties buvo padaryti kratos metu.⁴¹

2015 m. balandžio 28 d. „*Milic and Nikezic prieš Juodkalniją*“ byloje EŽTT iš žinomų faktinių aplinkybių nustatė du Konvencijos 3 str. pažeidimus. Milic Nikezić ir Dalibor Nikezić motina parašė pareiškimą dėl pareigūnų netinkamo elgesio jų kameros kratos metu, kai pamatė jų kūną nusėdusias mėlynės. Milic Nikezić buvo sukeltas fizinis skausmas mušant kumščiais ir guminėmis lazdomis, kai jis buvo surakintas antrankiais. Tuo tarpu Dalibor Nikezić buvo sumuštas kai užprotestavo tokį pareigūnų elgesį ir bandė apginti savo brolių, dėl kurio perkėlimo pareigūnai ir suorganizavo kameros kratą. Juodkalnijos vyriausybės duomenimis šis incidentas kilo kuomet kaliniai fiziškai pasipriešino kameros kratos metu.

⁴¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. kovo 15 d. sprendimas byloje Ciorap prieš Moldovijos Respubliką, Nr. 54999/10 ir 10609/11 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161373>>

EŽTT byloje pažymėjo, kad vykdant tyrimą, situacija kuomet nėra padarytų tyrimo išvadų savaime nereikia, kad tyrimas buvo neveiksmingas. Ne kiekvienas tyrimas gali būti sėkmingas ar patvirtinti pareiškėjo įvykių aprašymą. Pats tyrimas privalo nustatyti bylos faktines aplinkybes, situacijoje dalyvaujančius asmenis bei būti nuodugnus, greitas ir nepriklausomas. Tyrimui patvirtinus vieną iš turimų versijų, išsiaiškinti kurie asmenys yra kalti dėl tam tikro incidento bei juos nubausti. Bylos atveju EŽTT patvirtina, kad pareiškimas buvo teisingai pradėtas nagrinėti- surinkti medicininės apžiūros dokumentai, liudytojų parodymai ir vaizdo įrašai, tačiau bylą tyręs prokuroras patvirtino, kad jėga buvo panaudota nuslopinti pasipriešinimui, todėl pareigūnai elgėsi pagal savo įgaliojimus. Byla pasiekė teismą tik tuomet, kai 2010 m. pavaduojanti ombudsmenė pateikė atskirąją išvadą dėl jėgos panaudojimo ir rekomendavo pareigūnams skirti bausmę. Bylą pradėjus nagrinėti teisme, pareiškėjams buvo priteistas žalos atlyginimas, tačiau nebuvo pripažinta, kad nuteistųjų teisės buvo pažeistos. Sutikta tik su nuomone, kad pareigūnai peržengė savo kompetencijos ribas. EŽTT sprendimas yra įdomus tuo, kad buvo taikomas Konvencijos 3 str., o ne Konvencijos 13 str., kadangi skundai nebuvo tinkamai vertinami ir ištirti, o vyriausybė nesutiko pripažinti, kad asmenų mušimas guminėmis lazdomis yra Konvencijos 3 str. pažeidimas.⁴²

2014 m. vasario 13 d. byloje „*Tali prieš Estiją*“ buvo sprendžiama dėl neproporcingų drausmės priemonių taikymo. Pareiškėjas Andrei Tali, kuris įkalintas iki gyvos galvos, skundėsi, kad 2009 m. jam atsisakius pareigūnams perduoti miegamąjį čiužinį prieš jį buvo panaudotos ašarinės dujos ir fizinis smurtas- jam trenkta per nugarą guminėmis lazdomis bei jis buvo prirakintas antrankiais prie lovos ilgiau nei trys valandos. Pareiškėjas taip pat skundėsi tuo, kad dieną prieš jam buvo sulaužyti šonkauliai. Kalėjimo darbuotojai gynėsi tuo, kad nuteistasis yra ypač pavojingas ir kaltinamas jau ne pirmą kartą užpuolęs pareigūnus, todėl toks jų elgesys buvo pateisinamas. Tačiau kalėjimo mediko pateiktose išvadose matyti, kad Andrei Tali patyrė nemažai sužeidimų, tarp kurių buvo hematomos ir kraujo atsiradimas šlapime. Dėl šių priežasčių teismas nusprendė paaiškinti kaip turi būti taikomos apsaugos prievartos priemonės. Deja, EŽTT neturėjo įrodymų, prieš ar po antrankių uždėjimą prieš asmenį buvo panaudota guminė lazda, todėl išaiškino tik ašarinių dujų ir pririšimo prie lovos taikymo ypatybes.

⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *Milic and Nikezić prieš Juodkalniją*, Nr. 54999/10 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154149>>

Pirmiausia EŽTT aiškindamas kada galima naudoti pipirines dujas naudojosi Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą rekomendacijomis, kuriose pipirinės dujos apibūdinamos kaip potencialiai pavojinga medžiaga, kurios neturėtų būti naudojama uždaroje erdvėje ar prieš nuteistuosius, kurių elgesys nekelia pavojaus. Atvejais kada jos turi būti naudojamos, turi būti aiškiai apibrėžtos apsaugos priemonės, kadangi šios dujos sukelia rimtų sveikatos problemų- kvėpavimo sutrikimus, pykinimą, vėmimą, akių dirginimą, spazmus, krūtinės skausmus, dermatitą ir alergijas. Naudojant didelėmis dozėmis galima sukelti vidinį kraujavimą ar plaučių edemą. Tad nors pipirinės dujos nėra priskiriamos cheminiams ginklams, kalėjimo darbuotojai turi stengtis išvengti jų naudojimo jeigu galima pasinaudoti kitomis priemonėmis kaliniui nuraminti, pvz. turėtus šalmus ar šydus. Teismas taip pat pažymi, kad supranta situacijų kuriose atsiduria kalėjimo personalas sunkumą, tačiau turi būti rasta pusiausvyra tarp skirtingų sulaikytųjų teisių ar tarp sulaikytųjų teisių ir kalinių pareigūnų saugumo.

Antra- EŽTT nepateisina pareiškėjo pririšimo prie lovos. Nors vyriausybės teigimu asmens būklė buvo tikrinama kas valandą, tačiau toks faktas nepateisina kalėjimo personalo elgesio, ypač tuomet, kai šiems nepavyksta įrodyti, kad be šios priemonės nebuvo galima apsieiti. EŽTT manymu pareiškėjui buvo sukeltas fizinis diskomfortas ir baimė, nors jį nuraminti būtų užtekę patalpinimo į vienutę. Pririšimas prie lovos gali būti naudojamas tik kaip priemonė apsaugoti asmenį nuo savęs arba jei kyla rimtas pavojus kitų kalinimo įstaigoje esančių nuteistųjų ar dirbančio personalo saugumui, o ne baudimo priemonė. Todėl įvertinus prieš jį panaudotų priemonių bendrą poveikį, nustatyta, kad ieškovas patyrė nežmonišką ir žeminantį elgesį.⁴³

7. Kalinių kratos apnuoginus

Plačiai kitose EŽTT bylose cituojama yra 2001 m. liepos 24 d. lietuviška byla „*Valašinas prieš Lietuvą*“. Kalinys nuteistas už vagystę ir nelegalia ginklų prekyba ir laikymu, 1998 m. po pasimatymo su šeima buvo išrengtas nuogai prieš svetimus žmones žeminančiomis aplinkybėmis. Kratos metu jam buvo liepta ir pritūpti būnant nuogam. Viena iš stebėtojų buvo kalėjimo administracijoje dirbanti moteris. Tuo tarpu kontrolierius čiupinėjo visą jo kūną neapsimovęs apsauginiu pirštiniu, o vėliau tomis pačiomis rankomis ištyrė

⁴³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. vasario 13 d. sprendimas byloje Tali prieš Estiją, Nr. 66393/10 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140785>>

lankymo metu atneštą maistą. EŽTT sprendime nustatė, kad toks elgesys su nuteistuoju yra Konvencijos 3 str. pažeidimas prieš nežmonišką ar žeminantį elgesį. Teismo nuomone kratos metu buvo vykdomas žmogų žeminantis elgesys, pažemintas jo orumas bei parodyta nepagarba pareiškėjui. Aiškinantis ar elgesys buvo žeminantis Konvencijos 3 str. prasme, Teismas pažymėjo, kad svarbiausia jog veiksmų pasekmės paveiks asmenį blogąja prasme, sukels jam kančią. Net ir tais atvejais, kuomet nebuvo tokio tikslo pažeminti, neatleidžiama nuo Konvencijos 3 str. pažeidimo.⁴⁴

2001 m. lapkričio 15 d. „*Iwanczuk prie prieš Lenkiją*“ byla prasidėjo sulaikytajam išreiškus norą balsuoti 1993 m. parlamento rinkimuose. Kalėjimo pareigūnai jam pranešė, kad galės balsuoti tik jeigu nusirengs ir leis apieškomas. Jam nusivilkus drabužius pareigūnai išsityčiojo iš jo kūno ir kitaip verbaliai jį skriaudė. Galiausiai jam buvo liepta nusiimti ir apatinius, tačiau belaisviui atsisakius, grąžintas į kalėjimo kamerą be galimybės balsuoti.

EŽTT pakartojo, kad atvejais, kai pareiškėjui yra sukeliama baimė, kančia, nepilnavertiškumo jausmas, elgesys laikomas žeminančiu. Esamoje byloje, asmuo norėjo pasinaudoti savo fundamentalia balsavimo teise kalėjimo tam paruoštame kambaryje. Teismo nuomone norint balsuoti nebuvo reikiama atlikti kratos nusirengus, be to iš kitų kalinių nebuvo reikalaujama atlikti tos pačios procedūros. Manoma, kad tokių priemonių galima imtis jeigu kalinys per sulaikymo laikotarpį turėjo problemų su elgesiu, buvo agresyvus ar nuteistas už smurtinį nusikaltimą. Pagrindinis tikslas turi būti išvengti kalėjimo saugumo pažeidimų, atliekama diskretiškai. Įžeidinėjimai paieškos metu parodo mažą arba jokios pagarbos žmogaus orumui.

Kita problema- valstybiniai teismai nesugebėjo tinkamai užtikrinti pareiškėjo skundo nagrinėjimo. Kalinys nebuvo apklaustas, o sprendimas priimtas apklausus kalėjimo pareigūnus, kurių sulaikytasis negalėjo užginčyti. Dėl tokio valstybinių teismų elgesio, EŽTT teismo metu negalėjo laikyti jų argumentų pagrįstų ar vertų pasitikėjimo.⁴⁵

Pateisinama paieška, tačiau peržengianti Konvencijos 3 str. buvo nustatyta 2007 m. birželio 12 d. byloje „*Frerot prieš Prancūziją*“. Kaliniui nuteitam už žmogžudystę, įkaitų

⁴⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Valašinas prieš Lietuvą, Nr. 44558/98 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5126>>

⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje Iwanczuk prie prieš Lenkiją, Nr. 25196/94 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59884>>

laikymą, ginklų nešiojimąsi, priklausymą ginkluotai teroristinei grupuotei buvo reguliariai vykdomos kratos išsinuoginus. Po šešių metų kalėjime prasidėjo ir burnos ertmės patikrinimai, kurie vykdyti ne tik kratų metu, bet ir be perspėjimo jam būnant lankymosi kambariuose bei išvykų metu. Galiausiai jį perkėlus į aukštesnio saugumo kalėjimą, jis buvo tikrinamas išrengus nuogai kaskart apsilankius lankymosi kambaryje, dažnai liepiant pasilenkti ir sukosėti.

EŽTT atsižvelgus į kalinio pavojingumo lygį pripažino, kad kratos buvo pateisinimas, net tuomet, kai buvo atliekamos analinės inspekcijos. Tokiomis priemonėmis buvo apsisaugoma nuo galimybės, kad susitikus su asmenimis lankymosi kambariuose nebuvo perduota objektų, kuriais jis galėjo susižaloti ar užpulti kitų kalinių ar pareigūnų. Teismo kolegiją nustebino tai, kad kratos intymumas labai skyrėsi skirtingose kalinimo įstaigose. Be to, pagal Konvencijos 3 str. tokios paieškos skiriamos tik asmenims, kurie laikomi pavojingais, o kalėjime patikros buvo atliekamos visiems kaliniams be jokios atrankos. Dėl šių aplinkybių Teismui nenuostabu, kad pareiškėjas jautėsi, kad su juo elgiamasi netinkamai, nes kiekviena kalėjimo administracija turi per daug veiksmų laisvės sprendžiant kaip bus atliekamos kratos. Išaiškinta, kad kratos įkalinimo metu nuo 1994 iki 1996 m. buvo pripažintos žeminančios. Stresas patirtas nepratus prie naujos kratos tvarkos sukėlė žeminančius jausmus, nepilnavertiškumo jausmą, nerimą, jausmą, kad su tavimi elgiamasi neteisingai, kai tenka nusirengti prie žmonių ir būti apieškomam intymiose vietose. Tokių jausmų intensyvumas patenka į Konvencijos 3 str. nustatytą žeminančio elgesio su žmogumi sąvoką.⁴⁶

8. Nepilnamečių kalinimas

Nepilnamečių nusikalstamumas- viena opiausių visuomenės problemų. Nepilnamečių nusikalstamos veikos skaičiaus augimas, vis jaunesnio amžiaus paauglių sunkių ir žiaurių nusikaltimų padarymas įvardijamas kaip viena skaudžiausių problemų. Rezonansinės bylos plačiai nušviečiamos žiniasklaidos, sekama jų eiga ir teismų priimami sprendimai. Teismai ir kalinimo institucijos jaučia didelę atsakomybę ir diskretiškumą.

2012 m. sausio 19 d. byloje „*Popov prieš Prancūziją*“ EŽTT atkreipia dėmesį į neigiamą kalinimo įtaką nepilnamečiams asmenims. Dėl religinio persekiojimo į Prancūziją iš

⁴⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. birželio 12 d. sprendimas byloje *Frerot prieš Prancūziją*, Nr. 70204/01 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81008>>

Kzachtano atvykusiai šeimai nebuvo suteiktas prieglobstis. Šeima turėjo būti deportuota. Bet dėl tam tikrų aplinkybių, nepriklausančių nuo pareiškėjų to padaryti nebuvo galima. Todėl buvo priimtas sprendimas šeimą su vaikais apgyvendinti Ruano- Piselio administraciniame sulaikymo centre. Šis centras yra pritaikytas šeimoms. Popov šeima buvo apgyvendinta atskirai ir kontakto su kaliniais neturėjo. Tačiau šiame centre nebuvo tinkamų sąlygų vaikams:

- buvo taikoma gana griežta policijos kontrolė;
- nepritaikytos vaikų poilsiui lovos, (metalinės, skirtos suaugusiems žmonėms kėlė pavojų vaikų saugumui);
- personalas neturėjo tinkamo išsilavinimo ir kompetencijų darbui su vaikais;
- nebuvo įrengtos edukacinės, didaktinės ir poilsio vietos vaikų laisvalaikiui.

EŽTT tokiais atvejais rekomenduoja stengtis vengti vaikų sulaikymo ilgesniam laiko tarpui. Dviejų savaičių laikotarpis, nors suaugusiam asmeniui nėra labai ilgas, tačiau nepilnamečiams vaikams kardinaliai pasikeitus gyvenimo aplinkai, gyvenant tokiomis kalinimo sąlygomis gali atsirasti psichologinių problemų, sukelti stresą, kančias sveikatos sutrikimus. Todėl turi būti užtikrinta, kad nepilnamečiams asmenims kalinimo sąlygos tokiose įstaigose būtų pritaikytos ir atitiktų jų amžiaus poreikius. EŽTT nuomone, toks elgesys ir kalinimo sąlygos viršijo minimalų sunkumo laipsnį, kuris nustatytas Konvencijos 3 str..⁴⁷

Tuo tarpu 2009 m. sausio 20 d. „*Guvec prieš Turkiją*“ byloje į EŽTT kreipėsi penkiolikametis paauglys Oktay Guvec,. Savo skunde jis pasakojo apie penkeris metus praleistus suaugusiųjų kalėjime kuriame jis keletą kartų bandė nusižudyti nes jam kalint nebuvo suteikta nei psichologinė, nei medicininė pagalba. Per tuo penkeris jam metus jam nebuvo suteikta ir teisinė pagalba, nors pirmuosius 18 mėnesių jam grėse mirties bausmė už pažeistą valstybės teritorinį vientisumą. Vėliau jis buvo nuteistas aštuoneriems metams už dalyvavimą nusikalstamoje organizacijoje. Oktay Guvec taip pat skundėsi, kad prieš jį buvo naudojamas elektros šokas, lazdos ir slėgiu suspaustas vanduo.

⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. sausio 19 d. sprendimas *Papov prieš Prancūziją* byloje, Nr. 28078/95 interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22631>>

EŽTT tirdamas esamus įrodymus nustatė, kad per visą tą laiką nebuvo jokių medicininių dokumentų apie jo sveikatą ir tik nuo 2001 m. buvo nustatyta, kad esamos psichologinės problemos prasidėjo jam atliekant bausmę kalėjime ir kiekvienais metais jo būklė tik blogėjo. Kalėjimo administracija žinodama šio asmens patiriamas psichologines problemas ne tik nesugebėjo patys užtikrinti medicininės pagalbos, bet ir neleido jos suteikti nepilnamečio artimiesiems, kai šie prašė jį paleisti už užstatą dviejų su puse mėnesio laikotarpiui.

EŽTT nuomone, nepilnamečio uždarymas į suaugusiųjų kalėjimą jau yra rimtas Konvencijos pažeidimas, o apibendrinus visus patirtus paauglio išgyvenimus, jis turėjo išgyventi ir dvasines kančias bei neužtikrintumo jausmą dėl savo ateities. Todėl atsižvelgiant į pareiškėjo amžių, jo kalinimo trukmę su suaugusiaisiais, kalėjimo administracijos nesugebėjimą jam suteikti ar leisti suteikti medicininės pagalbos bei imtis priemonių siekiant užkirsti kelią jo pakartotinam savižudybės bandymui, EŽTT priėmė sprendimą, kad buvo pažeistas Konvencijos 3 str.⁴⁸

Ir tai ne vienintelė byla, kurioje nepilnamečiui kalint kartu su suaugusiaisiais asmenimis kyla rimtų psichologinių problemų. Viena skaudžiausių bylų yra 2012 spalio 9 d. byla „*Coselav prieš Turkiją*“, kuomet į teismą kreipėsi šešiolikmečio Bilal Coselav tėvai dėl sūnaus savižudybės. EŽTT sprenddamas bylą ją tyrė kartu su Konvencijos 2 str. ir 3 str., Nustatyta, kad jaunuolis pirmą kartą prieš save bandė pakelti ranką kalėjimo kieme. Nors jo bandymas pasikarti buvo nesėkmingas tik dėl pašalinių žmonių įsikišimo, o jis pats skundėsi kenčiantis psichologines problemas, jam nebuvo suteikta psichologo pagalba. Nepilnametis viso labo gavo papeikimą, nes rodė prastą pavyzdį kitiems kaliniams. Po antro bandymo nusižudyti, Bilal Coselav buvo perkeltas į suaugusiųjų skyrių kuriame jis nesutarė su kaliniais ir pareigūnais, save žalojo. Netenkinus jo prašymo jį perkelti kitur ir suteikti jam kokio nors darbo, nepilnametis pasikorė. Jo tėvams apie savižudybę buvo pranešta tik po 13 d.

EŽTT nurodo, kad vos tik sužinojus arba turėjus sužinoti apie asmens psichologines problemas ir polinkį nusižudyti atsiranda vyriausybės pozityvioji pareiga. Todėl privalo būti imamasi prevencinių veiksmų dar iki asmens fizinės ir psichinės sveikatos pablogėjimo. Vien medicininių apžiūrų neužtenka, turi būti suteikta psichologo pagalba. Turkijos pateiktas argumentas, kad nesiėmimas jokių priemonių parodo kalinimo administracijos „kantrybę“, o situacija kuomet nepilnametis save pradėjo žaloti trunkydamas galvą į sieną ir jis buvo

⁴⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Guvec prieš Turkiją, Nr. 70337/01 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90700>>

paliktas vienas be priežiūros, įvardijama kaip kalėjimo administracijos nesugebėjimas įvykdyti savo pareigų.

Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas byloms, kuriose nagrinėjamos dėl valstybės neatsakingo ir atmestino požiūrio kalinių gyvybių praradimo įkalinimo įstaigose problemos. Privaloma ir būtina užtikrinti teisingą tyrimą. Konkrečiai šioje byloje buvo pradėti du tyrimai: dėl nepilnamečio savižudybės ir dėl administracinių procedūrų.

Teismas atkreipė dėmesį į keistą aplinkybę, kad po bandymų save sužaloti trenkiant galvą į sieną, Bilal Coselav buvo be niekieno priežiūros paliktas vieni vienam savo kameroje. Atsakomybę privalo prisiimti netik personalas neatlikęs savo tiesioginių pareigų, bet ir administracija, kuri nesugebėjo pasirūpinti tinkamu personalo kiekiu ir tinkamu personalo pareigų atlikimu.

Taip pat buvo priminta, kad nukentėjusiajam (šiuo atveju šeimai) privalo būti suteikta galimybė dalyvauti tyrime ir turi būti apsaugoti jo teisėti interesai, nes trylika dienų pareiškėjui nebuvo pranešta apie savo sūnaus mirtį. Taip pat apribota galimybė dalyvauti tyrime. Šeimai nebuvo teikiama ir jokia informacija apie prokurorų veiksmus.

Teismas atkreipė dėmesį į faktą, kad prokuroras netyrė administracijos bandymų neleisti paaugliui nusižudyti ir kokios aplinkybės galėjo paskatinti tokį jaunuolio elgesį. Prokuroras tiesiog konstatavo, jaunuolio savižudybę teigdamas, kad jis nusižudė pats niekieno nepastūmėtas to padaryti.

Šių pareigų ignoravimas laikomas pozityvių pareigų nevykdymu. EŽTT savo pateiktame įvertinime teigia, kad tyrimas truko per ilgai (nuo 2006 m.) ir veiksmai nebeatitinka efektyvaus tyrimo sąvokos. Teisėsauga neatliko tinkamai tyrimo ir nesugebėjo patraukti atsakomybėn asmenų, dėl kurių netinkamų veiksmų ir aplaidaus požiūrio pastūmėjo Bilal Coselav prie savižudybės. Tėvų manymu, teigimas, kad nebuvo nei vieno kalinio kuris matė įvykį, nėra teisybė, o administracijos abejingumas ir delsimas pranešti apie įvykusią nelaimę yra noras nuslėpti pareigūnų nusikalstamą veiką. Jie pateikė versiją, kad Bilal Coselav buvo nužudytas pareigūnų su kuriais ginčijosi keletą dienų iki savo mirties. Šiai versijai pagrindo suteikė aplinkybės, kad metro aštuoniasdešimties ūgio jaunuolis pasikorė ant gročių kurios jam akivaizdžiai buvo per žemos. Tyrimas buvo nutrauktas. Vėliau administracinis teismas

priėmė sprendimą, kad savižudybė buvo dėl šeimyninių problemų, o kalėjimo vadovybė turėjo perkelti jį į nepilnamečių kalėjimą.⁴⁹

9. Maitinimas

Gydytojai pagrindiniais kintamais sveikatos rizikos veiksniais laiko netinkamą mitybą ir nepakankamą fizinį aktyvumą.⁵⁰ Nagrinėjant EŽTT praktiką matoma, kad su kalėjimų perpildymo ir asmeninės erdvės trūkumo problemomis susiduria daugybė valstybių. Dėl šios priežasties mitybai suteikiama ypač didelė reikšmė, nes jos dėka galima pagerinti nuteistųjų sveikatą.

2006 m. birželio 15 d. byloje *“Moisejevs pries Latvija”* nuteistasis buvo laikomas alkanas išvykų į teismą metu kol galiausiai parašė skundą. Po jo besilankant Rygos apygardos teisme jam ir kitiems nuteistiesiems buvo suteikta daug didesnės maisto porcijos. Pareiškėjas teigė, kad dėl alkio teismo metu jam buvo padidėjusi psichologinė įtampa. Nors pati Latvijos vyriausybė nesutiko su faktu, kad maistas buvo neteisingai paskirstomas, jie neneigė, kad asmeniui dažnai nebuvo suteikti reguliarūs pietūs, o tam tikrais atvejais vakarienės gaudavo tik duonos. EŽTT įvertinęs, kad maisto racioną sudarė tik duona, svogūnai ir kepta žuvis arba mėsa nustatė, kad toks valgis yra akivaizdžiai nepakankamas suaugusiam vyrui ir netenkina jo organizmo poreikių. Be to, matomas netinkamas vyriausybės pareigos vykdymas, kadangi maistas kaliniams buvo paskirstytas nevienodai. Teismas nustatęs, kad asmuo dėl nepakankamos mitybos kentėjo alkį nacionalinių teismų posėdžių metu, nusprendė, kad buvo pažeista Konvencija.⁵¹

Tačiau daug didesnė problema kyla kuomet nesilaikoma gydytojo sudaryto mitybos plano. 2018 m. kovo 13 d. byloje *“Ebedin Abi prie Turkija”* pareiškėjas serga dvių tipo diabetu, todėl 2008-2009 m. paprašė kalėjimo vadovybės, kad jam būtų suteikiamas maistas pagal gydytojo sudarytą mitybos planą, kuriame dominavo daržovės ir buvo labai ribojama jautienos ir sočiųjų riebalų vartojimas. Administracijos teigimu kalėjimas neturi pakankamai pinigų, kad jam kiekvieną dieną atskirai nuo kitų kalinių būtų gaminamas maistas, todėl

⁴⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. spalio 9 d. sprendimas byloje Coselav prieš Turkiją, Nr. 1413/07 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113767>>

⁵⁰ ZINKO, I. Nuteistųjų sveikata ir jos priežiūra X pataisos įstaigoje: magistro baigiamasis darbas. Visuomenės sveikatos vadyba. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, 2015.

⁵¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. birželio 15 d. sprendimas *Moisejevs pries Latvija* byloje, Nr. 64846/01 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81008>>

prašymas buvo netenkinamas. Kaip alternatyva jam buvo pasiūlytas maistas kuriame nėra riebalų, druskų ir prieskonių, tačiau tuo metu gaminamas maistas buvo pilnas angliavandenių, bei meniu, kurio racioną dažniausiai sudarė jautiena ir riebaluose keptas maistas. Nuteistajam dėl to kreipiantis į nacionalinius teismus, atsakymas į jo prašymą buvo vilkinamas. Pagal vidaus taisykles kaliniai, turintys sveikatos sutrikimų, turėjo teisę į kalėjimo gydytojų paskirtus maisto produktus, o tokių kalinių dienpinigiai turėjo būti nustatomi remiantis atitinkamomis mediko instrukcijomis. Be to, pastebėta, kad nors vyriausybė rėmėsi lėšų trukumu, tuo metu buvo nustatytas atskiras biudžetas kaliniams turintiems sveikatos problemų. EŽTT manymu, prieš suteikiant kaliniui neigiamą atsakymą, kalėjimo administracija turėjo imtis tam tikrų veiksmų:

- Pirma- kalėjimo administracija privalėjo ieškoti visų įmanomų būdų šioms lėšoms atrasti. Teismas pastebi, kad nebuvo kreiptasi į atitinkamas institucijas dėl dienos pašalpos neturtingų kalinių sveikatos apsaugai pagerinti.
- Antra- išsiaiškinti kokį poveikį jo sveikatai turi kalėjime esama dieta bei jų pasiūlytos alternatyvos. Tai buvo galima išsiaiškinti kai pareiškėjas buvo išvežtas į ligoninę dėl krutinės skausmų.

Teismas pasisakė ir dėl pasiūlymo nuteistajam užsisakyti maistą iš už kalėjimo ribų esančios kavinės. EŽTT nuomone, asmeniui, kuriam turi būti sudaromas atskiras mitybos planas dėl sveikatos problemų, negali būti užkraunama didesnė ekonominė našta nei kitiems kaliniams, todėl pati kalėjimo administracija turi pasirūpinti šių išteklių radimu.⁵²

Reikia paminėti, kad atvejais, kuomet asmenys išpažįstantys tam tikrą religiją, pvz. musulmonai nori, kad jų maistas būtų ruošiamas be kiaulienos ir pan., taikomos ne Konvencijos 3 str., o Konvencijos 9 str..⁵³ Be to, nors ateityje galime numatyti tam tikrą gyvenimo kelią išpažįstančių asmenų, kaip pvz. veganų, padaugėjimą kalėjimuose, būtų susijusių su Konvencijos 3 str. taikymu padaugėtų neturėtų, nebent tokia dieta tiesiogiai bus susijusi su to asmens sveikatos problemomis. Iš EŽTT praktikos matoma, kad visos problemos susijusios su maistu turi būti išsprendžiamos pačios kalinimo institucijos išskyrus atvejus kuomet Tuo tarpu 2015 m. Lietuvoje atliktoje apklausoje kaliniai pasidalino savo

⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. kovo 13 d. sprendimas Ebedin Abi prieš Turkiją byloje, Nr. 10839/09. [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-6029702-7740927>>

⁵³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. gruodžio 7 d. sprendimas Jakobski prieš Lenkiją byloje, Nr. 18429/06. [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102121>>

nuomone, kad problemos dėl maisto kyla, kai dėl to nepasitenkinimą kursto aukštesnių kastų atstovai, kurie į valgyklas ateina jau pavalgę ir atsainiai žiūri į kalėjimuose pateiktą maistą.⁵⁴

10. Pasyvus rūkymas

Pasyvus rūkymas yra problema apie kurią teismų praktikoje kalbama retai. Tačiau 2009 m. Kauno tardymo izoliatoriuje atlikto tyrimo metu net 68% asmenų reguliariai rūkė apie 20 cigarečių per dieną, kai tuo metu tardymo izoliatoriuje nėra įrengtų rūkymui patalpų, tad 93,5% asmenų gyvena patalpose, kuriose rūkoma.⁵⁵ Nors tokios bylos pasitaiko retai, praktikoje yra išskiriamos dvi svarbiausios bylos.

Pirmoji yra 2011 m. sausio 25 d. byla „*Elefteriadis prieš Rumuniją*“. Joje pareiškėjas, kuris kentėjo lėtinę plaučių ligą skundėsi, kad turėjo dalintis 13.81 m kalėjimo kamera su trimis asmenimis, kurie rūkė. Pasyviai rūkyti jam teko ir kalėjimo transporto priemonėse, kuriose buvo gabenamas į teismą. Tuo metu nuteistasis rašė prašymus būti perkeltas į kitą kamara, tačiau kalėjimo administracija neatsižvelgė į tokį jo prašymą ir nesistengė suteikti jam tinkamos medicininės pagalbos. Nuteistojo nuomone, laikotarpiu nuo 2000 iki 2005 m. kada jis buvo perkeltas į kitas kameras, kuriose nebuvo rūkoma, jo sveikata buvo pasitaisiusi. Galiausiai jo prašymai buvo atmesti aukščiausiojo teismo, kuris dėl didelio kalėjime esančių asmenų skaičiaus ir dėl nepakankamai turimo įrodymų skaičiaus bylą nutraukė.

EŽTT sprenddamas bylą pažymėjo, kad valstybė privalo imtis visų priemonių asmenims apsaugoti nuo pasyvaus rūkymo, nes jis yra žalingas tabako nerūkantiems asmenims. Situacijose kuomet asmuo serga kvėpavimo takų ar kitomis ligomis, kurių būklė gali pablogėti dėl pasyvaus rūkymo, asmuo turi nedelsiant būti perkeltas į kitą kamara. Tad nors nebuvo įmanoma įrodyti visų situacijų kuomet nuteistasis buvo priverstas pasyviai rūkyti, tačiau mediko išduotas sveikatos pažymėjimas, kuris parodė, kad asmeniui pablogėjo sveikata ir pradėjo atsirasti dar viena lėtinė lyga, laikomas kaip įrodymu, kad asmuo turėjo nedelsiant būti perkeltas. Teismas taip pat nurodė, kad nors viena iš priežasčių kodėl asmuo nebuvo perkeltas į kitą kamara buvo kalinimo įstaigos perpildymas. Tačiau laikotarpyje nuo 2000 iki 2005 m. asmeniui buvo suteikta tokia galimybė, todėl nelabai suprantama kodėl jis vėl buvo gražintas į rūkančiųjų kamara. Toks kalėjimo administracijos elgesys laikomas

⁵⁴ ZINKO, I. Nuteistųjų sveikata ir jos priežiūra X pataisos įstaigoje: magistro baigiamasis darbas. Visuomenės sveikatos vadyba. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, 2015.p. 45

⁵⁵ MIKALAJŪNĖ, I. Pasyvaus rūkymo prevencijos aspektai laisvės atėmimo vietoje: magistro baigiamasis darbas. Visuomenės sveikatos vadyba. Kaunas: Kauno medicinos universitetas, 2009.

prieštaraujančių valstybių pareigai imtis visų veiksmų siekiant apsaugoti asmenų sveikatą ir pažeidžia asmenų orumo principą.⁵⁶

Antroji byla yra 2010 m. rugsėjo 14 d. „Florea prieš Rumunija“, kai pareiškėjas devynis mėnesius turėjo dalintis kamera kartu su virš 110 kalinių, kurių net 90% asmenų rūkė, o net 23 valandas per dieną teko praleisti kameroje. Tuo metu nuteistasis sirgo lėtiniu hepatitu ir arterine hipertenzija, tačiau net kalėjimo ligoninėje jis buvo laikomas su rūkančiais asmenimis, nors tai prieštaravo gydytojo nurodymams. Tačiau priimdamas sprendimą EŽTT tiesiogiai neišskyrė, kad būtent dėl pasyvaus rūkymo buvo nustatytas Konvencijos pažeidimas, nes kameroje esantys higienos ir asmeninės erdvės reikalavimai tuo metu buvo žemesni nei Europoje taikomų reikalavimų norma.⁵⁷

Tenka pripažinti, kad EŽTT dėl pasyvaus rūkimo nepasisako taip plačiai kaip dėl pvz. medicininės intervencijos ar asmenų apžiūros, todėl labiau nubrėžiamos bendro pobūdžio gairės, kurios gali būti pritaikytos ir daugeliui kitų pažeidimų dėl kurių asmeniui yra pabloginama sveikata, o ne apibrėžiama aiški Konvencijos taikymo taisyklė. Kita taikymo problema yra ta, kad pasyvus rūkymas patenka ir į Konvencijos 8 str. taikymo sritį, todėl tokiais atvejais kai pažeidžiamas Konvencijos 3 str. pažeidžiamas ir 8 str.. Apibendrinus abi bylas matoma, kad EŽTT priimant sprendimus buvo nagrinėtos šios faktinės aplinkybės:

- ar asmeniui teko tokį elgesį kentėti ilgai;
- ar valstybė narė ėmėsi kokių nors veiksmų padėčiai pagerinti
- ar asmuo sirgo kokia nors liga, kuri galėjo paūmėti dėl pasyvaus rūkymo.

11. Elgesys su senyvo amžiaus žmonėmis

Pagal Konvencijos 3 str. nėra draudimo kalinti senyvo amžiaus asmenis kalėjimuose. Teismas sprenddamas ar kalinys turi būti paleistas iš kalinimo įstaigos turi įvertinti esamas faktines aplinkybes- amžių ir sveikatos problemas su kuriomis asmuo susiduria, gydymo

⁵⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 25 d. sprendimas Elefteriadis prieš Rumuniją byloje, Nr. 38427/05. interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103067> >

⁵⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. rugsėjo 14 d. sprendimas Florea prieš Rumuniją byloje, Nr. 21534/05. interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111512>>

trukmę, pobūdį bei fizinį ir psichinį gydymo poveikį. Valstybės nesugebėjimas suteikti reikalingos medicininės pagalbos gali būti laikomas Konvencijos pažeidimu.⁵⁸

Sprendžiant 2001 m. birželio 7 d. bylą „*Papon prieš Prancūziją*“, kuomet 90- metis, kuris buvo apkaltintas laisvės atėmimo bausme už nusikaltimus prieš žmoniją, ginčijosi, kad jo laikymas kalnimo įstaigoje pažeidžia Konvencijos 3 str., teismas pažymėjo, kad nei viena Konvencijos dalyvė nėra nustatiusi amžiaus nuo kada asmuo negali būti kalnimas, taip pat iš faktinių aplinkybių nustatyta, kad jo laikymo sąlygos nepasiekė tokio sunkumo lygio, kuris būtų laikomas kankinančiu ar žeminančiu.⁵⁹

Tuo tarpu 2004 m. gruodžio 2 d byloje „*Farbtush prieš Latvija*“, pareiškėjas sugebėjo įrodyti 3 str. pažeidimą. Farbtush, kuris buvo pripažintas kaltu dėl nusikaltimų žmonijai ir dėl genocido padedant tremti Latvijos piliečius Stalinizmo represijos metu, skundėsi, kad Latvijos kalnimo įstaiga negali užtikrinti jo specialių poreikių patenkinimo. Tuo metu pareiškėjui buvo 84 metai ir dėl pažeistų nugaros smegenų pažeidimų negalėjo valdyti kojų, todėl galėjo judėti tik su neįgaliojo vežimėliu. Ir nors 2002 m. nacionaliniai teismai priėmė sprendimą jį paleisti į laisvę, jis kalnimo įstaigoje praleido dar metus. Jų metu jis negalėjo dalyvauti grupiniuose užsiėmimuose, atlikti paprastų kasdienių darbų, o dėl senyvo amžiaus jis jau sirgo keliomis nepagydomomis ir chroninėmis ligomis. EŽTT atsižvelgę į faktinę situaciją, išaiškino, kad atsižvelgiant į asmens amžių ir ligos istoriją laikyti jį kalnimo įstaigoje kuri negali užtikrinti jo specifinių poreikių, jam sukeliamas nuolatinis nerimas ir žeminimas yra toks stiprus, kad prilygsta žeminančio elgesio sąvokai pagal Konvencijos 3 str.. Teismas konstatavo, kad atvejais, kai toks asmuo turi būti kalnimas, valstybė yra atsakinga, kad sulaikymo sąlygos atitiktų konkrečius asmens poreikius, kurie kalniniui kyla dėl jo fizinių trūkumų. Tačiau svarbu paminėti, kad vien tai, kad nuteistasis yra senyvo amžiaus ir serga, nereiškia, kad jis gali išsisukti nuo bausmės. Pagal Konvencijos 3 str. nėra nustatytos pareigos išlaisvinti kalinius dėl jų sveikatos problemų.⁶⁰

⁵⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. rugsėjo 14 d. sprendimas Sawoniuk prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 63716/00 . interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5878>>

⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. birželio 7 d.. sprendimas Papon prieš Prancūziją byloje, Nr. 63716/00 interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22634>>

⁶⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. gruodžio 2 d.. sprendimas Farbtush prieš Latvija byloje, Nr. 4672/02 interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-1208925-1256571>>

2014 m. vasario 11 d. byloje „*Contrada (no. 2) prieš Italiją*“ pareiškėjui dėl prastų kalinimo sąlygų buvo suteikta galimybė atlikti bausmę savo sesers namuose, kuriuose jis galėjo bendrauti tik su medicinos personalu ir savo šeimos nariais.⁶¹ Kita galimybė yra perkelti asmenis į instituciją, kuri gali pasirūpinti tokiu asmeniu. Byloje *Mouisel prieš Prancūziją* (2002) išaiškinta, kad valstybės pozityvioji pareiga gali priklausyti nuo asmens amžiaus ar ligos, tačiau tik asmenys, kurie serga nepagydomomis ligomis ir jiems reikalingas reguliarus gydymas gali būti paleisti lygtinai. Atvejais, kai valstybė negali suteikti priimtino lygio priežiūros, jai kyla pareiga jį perkelti ten, kur jam tokia priežiūra būtų suteikta. Teismas atsižvelgė ir į Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau- CPT) rekomendacijas, kuriose nustatyta, kad asmenys, kurių sveikata pablogėja dėl sunkios lygos turi būti perkeltami į už kalėjimo ribų esančią gydymo įstaigą.⁶²

Asmens amžius yra ir rodiklis pagal kurį sprendžiama ar asmeniui taikyti suvaržymus dėl saugumo. 2003 m. lapkričio 27 d. byloje „*Henaf prieš Prancūziją*“ 75 metų kalinys buvo antrankiais prirakintas prie lovos dieną prieš operaciją. Teismas rėmėsi 1993 m. kovo 1 d. Prancūzijos Baudžiamojo proceso kodekso 803 str., kuriame teigiama, kad išskyrus tam tikras ypatingas aplinkybes, asmenys, kurių judėjimas yra sutrikęs dėl jų amžiaus ar sveikatos yra laikomi mažiau arba visiškai nepavojingais. Atkreiptinas dėmesys ir į CPT 2000 m. gegužės 14-25 d. ataskaitą, kurioje Prancūzijos vyriausybei buvo rekomenduota, kad tokia praktika, kuomet asmenys yra prirakinami prie lovos saugumo sumetimais būtų draudžiama. Įvertinus ir faktines aplinkybes kuomet nustatyta, kad asmenį saugojo du policijos pareigūnai, o pareiškėjas yra senyvo amžiaus, jo sveikata yra pablogėjusi, Teismas nustatė, kad buvo pažeistas Konvencijos 3 str..⁶³

12. Priverstinis maitinimas ir medicininė intervencija

Priverstinis maitinimas ir medicininė intervencija yra viena sunkiausių bylų rūšių, kurias turi spręsti EŽTT. Praktikoje labai sunku nustatyti ar priverstinis maitinimas tikrai

⁶¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. birželio 7 d.. sprendimas Papon prieš Prancūziją byloje, Nr. 63716/00 interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22634>>

⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 lapkričio 12 d.. sprendimas Mouisel prieš Prancūziją byloje, Nr. 67263/01 interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60732>>

⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 lapkričio 27 d.. sprendimas Henaf prieš Prancūziją byloje, Nr. 65436/01 interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61480>>

buvo neišvengiamas ir ar nebuvo jokių kitų alternatyvų. Be to, dažnai siekiant pagelbėti nuteistajam, jam sukeliamas daug didesnis fizinis ir psichologinis skausmas, o pasitaiko ir situacijų kuomet kalėjimų personalas tokiu būdu stengiasi atkeršyti.

2005 m. balandžio 5 d. byloje „*Nevmerzhitsky prieš Ukrainą*“ pareiškėjas buvo įkalintas kalėjime apie trejus metus laukdamas teismo sprendimo dėl neteisėtų valiutų pardavimų. Prokurorui užvilkinus bylą, o sulaikymo laikotarpiui pratęsus penkis kartus, Yevgen Nevmerzhitsky susirgo odos ligomis ir susigadino savo sveikatą. Atlikus jo sveikatos nepriklausomą medicininę apžiūrą, buvo rekomenduotas perkėlimas į specializuotą ligoninę, tačiau į šią rekomendaciją nebuvo atsižvelgta. Todėl, kadangi jo nuomone jis neteisėtai buvo laikomas kalėjime ir jam nebuvo suteikta tinkama medicininė pagalba, Nevmerzhitsky nusprendė paskelbti bado streiką. Tokio elgesio neapsikentusi kalėjimo vadovybė pradėjo per prievartą maitinti maistą zonu. Asmuo prie kėdės būdavo surakinamas antrankiais, o tuomet zonu jam į skrandį buvo supilama speciali mikstūra. EŽTT pripažino, kad kiekvieną kartą asmenį maitinat per prievartą galima matyti asmenį žeminančių požymių, tačiau iš esmės negali būti laikoma nežmoniška ar žeminančia priemone. Tačiau, kas kart kai nuteistieji pasirenka badavimą kaip protesto formą, tarp kalėjimo administracijos ir protestuojančiojo kyla konfliktas. Todėl, kad toks elgesys būtų pateisinamas- privaloma nustatyti medicininę būtinybę. Pareiškėjas aiškino, kad jos nebuvo, be to, jam nebuvo atlikti jokie tyrimai ar testai siekiant išsiaiškinti jo sveikatos būklę, todėl jis tikino, kad tokia procedūra jam buvo taikoma siekiant jį palaužti. Ukrainos vyriausybei nesugebėjus įrodyti medicininės būtinybės, EŽTT nustatė asmens garbę ir orumą žeminantį elgesį.⁶⁴

Panaši situacija nutiko ir 2007 m. birželio 19 d. byloje „*Ciorap prieš Moldovos Respubliką*“, kuomet nuteistajam pradėjus bado streiką jam buvo pradėtas taikyti priverstinis maitinimas. Kalėjimo pareigūnai ne tik nesugebėjo informuoti asmenį apie priežastį kodėl jam yra atliekama ši procedūra, tačiau nesugebėjo surinkti ir medicininių įrodymų, kad pareiškėjo gyvybei grėsė pavojus. EŽTT taip pat pripažįsta, kad nors procedūros metu yra reikalinga panaudoti tam tikrą fizinę jėgą, tačiau tam tikrų metalinių prietaisų naudojimas siekiant pražiodyti asmenį ir ištraukti jo liežuvį sukeliant jam papildomą skausmą yra grubus

⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje *Nevmerzhitsky prieš Ukrainą*, Nr. 54825/00 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68715>>

Konvencijos 3 str. pažeidimas. Nesugebant asmens pražiodyti, pirmiausia turi būti ieškoma kitų alternatyvų- pvz. lašinimas į veną.⁶⁵

Bendrosios praktikos slaugytoja Jolanta Keburienė, kuri veda apmokymus įkalinimo įstaigų personalui, interviu metu pastebėjo, kad priverstinis maitinimas yra retai taikomas ne tik kalėjimuose, tačiau ir ligoninėse. Ir tai nėra vien susiję su procedūros sudėtingumu- medikai ir kiti valstybės darbuotojai netaiko šios prievartos priemonės, nes apytiksliai viena tokia procedūra gali kainuoti apie 20 eurų, o atsižvelgus į esamą ekonominę situaciją bei lėšų stygių, valstybės įstaigoms tiesiog yra per brangu taip maitinti asmenis. Tad, net jeigu iš kalinimo įstaigos šie asmenys yra perkeltami į ligoninę, tačiau badaujantieji patys nepradedą valgyti, jie dažniausiai miršta. Pasitaiko atvejų kuomet už tokį jų maitintiną gali susimokėti jų šeimos nariai. Atsižvelgus į bendrą ekonominę Europos situaciją, Lietuva nėra vienintelė šalis, kuri finansiškai negali sau leisti taikyti priverstinį maitinimą. Tad labai abejotina, kad EŽTT sprendamas bylas negalėtų patikrinti ne tik asmens, kuriam planuojama taikyti medicininę intervencija ligos istorija, tačiau ir kalinimo įstaigos finansinės padėties, tokių procedūrų taikymo dažnumo bei asmenų, kuriems jau buvo tokia priemonė buvo taikoma anksčiau. Tai galėtų EŽTT padėti atpažinti piktnaudžiavimo padėtimi atvejus.

13. Kalinimas atskirai nuo kitų kalinių

2014 m. kovo 18 d. byloje „*Ocalan prieš Turkiją*“ Pareiškėjas skundėsi savo įkalinimo sąlygomis kalėjime, kuris buvo įrengtas saloje. Jis teigė, kad buvo vienintelis kalinys, kuris praleido saloje daugiau nei 5 metus (visi kiti buvo perkelti į kitas kalinimo įstaigas) ir kuriam vis labiau buvo griežtinamas socializacijos procesas. Įkalintas už nelegalios organizacijos- Kurdistano darbininkų partijos įkūrimą, Ocalan skundėsi, kad jam taikomi apribojimai bendraujant su savo šeima ir advokatu bei uždrausta naudotis televizoriumi ir telefonu. Šios komunikacijos priemonės jam reikalingos ir dėl to, nes dėl jo geografinės padėties jo šeimai ir advokatui yra sunku jį aplankyti fiziškai. Pareiškėjas tokį vyriausybės elgesį laikė ne bandymų užtikrinti saugumą, o bandymu jį palaužti. Prieš pradėdamas nagrinėti bylą, EŽTT patvirtino, kad asmens politinė padėtis sukėlė nemažai sunkumų Turkijos vyriausybei, tačiau net ir tais atvejais, kuomet kalinamas asmuo yra laikomas pavojingu teroristu yra draudžiama jį kankinti ar kitaip su juo nehumaniškai elgtis, nors kalinys ir yra didžiausios separatistų

⁶⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. birželio 19 d. sprendimas Ciorap prieš Moldovos Respubliką byloje, Nr. 32896/07. [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115006>>

grupės Turkijoje vadovas bei laikomas pačiu pavojingiausiu teroristu Turkijoje. Pastebima, kad vyriausybės sprendimas kalinį laikyti tokiais ekstremaliomis situacijomis yra pateisinamas, nes egzistuoja didelė tikimybė, kad jis bandys pabėgti. Be to, nusiskundimas, kad jis buvo laikomas užrištomis akimis ir su antrankiais yra pateisinamas dėl tos pačios priežasties. Patys šie veiksmai iš savęs nėra laikoma žiauriu ar žeminančiu elgesiu. EŽTT priimdamas sprendimą įvertino keletą dalykų:

- Pirmiausia įvertindamas sąlygas, kuriomis gyvena kalinys pabrėžė, kad komisija vertinusi patalpas, kuriose šis yra apsistojęs, jas įvardijo kaip puikiai įrengtomis- pareiškėjas turėjo savo lovą, knygų lentynas, stalą, kėdes, oro kondicionierių, radiją, tvarkingai įrengtą tualetą bei prausyklą.
- Antra- Ocalan sveikata buvo griežtai prižiūrima, jį reguliariai lankė gydytojas.
- Trečia- įvertinus aplinkybes, kad saloje su juo būna kalėjimo prižiūrėtojai, negalima teigti, kad jis yra izoliuotas nuo pasaulio. Jis taip pat turi nemažai knygų, radiją, bei kiekvieną dieną susitinka su savo gydytoju, o kartą per savaitę ir su advokatu bei šeima.

Apibendrinus esamas sąlygas ir laikotarpį kurį jis išbuvo kalinamas vienas, EŽTT priėjo išvadą, kad tarp Ocalan prašymo ir vyriausybės susirūpinimo saugumu turėtų būti balansas. Todėl nors komisijos manymu jam turėtų būti suteikta galimybė naudotis telefonu paskambinti savo šeimai ar galimybė turėti televizorių, tačiau nėra manoma, kad nuo 2009 m. jo patirti išgyvenimai patenka į Konvencijos 3 str. taikymo sritį.⁶⁶

2012 m. kovo 17 d. byloje „*Piechowicz prieš Lenkiją ir Horych prieš Lenkiją*“ abu pareiškėjai buvo laikomi pavojingais asmenimis. Dėl jų keliamo pavojaus saugumui Lenkijos vyriausybė juos izoliavo. EŽTT pritarė tokiam sprendimui, nes asmenys, kurie kelią pavojų kitiems gali būti atskirti nuo visų siekiant išsaugoti tvarką. Tačiau atsižvelgus į pareiškėjų situaciją kuomet vienas iš jų buvo beveik tris metus, o kitas septynis metus laikomi izoliuoti, abejotina, kad jie dar kėlė pavojų kieno nors saugumui. Be to, nors asmenys yra atskiriami, jiems turi būti sukurtas tinkamas režimas stimuliavimui ir pakankamam žmonių sąlyčiui.⁶⁷

⁶⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. kovo 18 d. sprendimas byloje Ocalan prieš Turkiją, Nr. 46221/99 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022>>

⁶⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. kovo 17 d. sprendimas byloje Piechowicz prieš Lenkiją ir Horych prieš, Nr. 46221/99 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110499>>

2004 m. liepos 8 d. byloje „*Ilascu ir kiti prieš Moldavą ir Rusiją*“ pareiškėjas kreipėsi į EŽTT 2001 m., kuomet buvo paleistas po to, kai visiškoje izoliacijoje teko laukti mirties bausmės. Moldovijos opozicijos politikas Ilascu net aštuonis metus nežinojo kada mirs ir dėl to patyrė nežmoniškas kančias. Per visą tą laikotarpį asmeniui nebuvo galima susisiekti su savo šeima ar draugais, be to, jam buvo uždrausta matytis su savo advokatu, todėl negalėjo sužinoti kaip sekasi teisminis procesas. Todėl negalėjo sužinoti, kad pagal tarptautinę teisę jam išvis negalėjo būti skirta mirties bausmė. EŽTT taip pat tyrė jo gyvenimo sąlygas. Kaip ir Ocalan prieš Turkiją byloje buvo aiškintasi kokios jo gyvenimo sąlygos- kamerose nebuvo dienos šviesos, ventiliacijos bei šildymo žiemos laikotarpiu. Antra- kadangi asmeniui buvo draudžiama susitikti su gydytojais, o jam neproporcingai buvo ribojamas maistas, asmeniui pradėjo prastėti sveikata. Atkreiptas dėmesys, kad nebuvo laikytasi ir higieninių reikalavimų, nes kaliniui leista naudotis dušu tik kas porą mėnesių. Teisėjų kolegija priėmė sprendimą, kad toks elgesys su asmenimis yra pozityviųjų pareigų nevykdymas, kuris yra nesuderinamas su demokratinėse visuomenėse taikomomis drausminėmis priemonėmis. EŽTT atkreipė ypatingą dėmesį, kad toks elgesys su bet koku asmeniu prilyginamas ypač žiauriam elgesiui. Todėl, nors Rusija buvo atsakinga už asmens priežiūrą kalinimo pradžioje, tačiau Moldovai perėmus kalinio globa, šalis buvo pripažinta kaip nesugebėjusi proporcingai, tinkamai ir efektyviai taikyti drausmines priemones.⁶⁸

Apibendrinant nagrinėtas situacijas, matoma, kad teisėjų kolegija atsižvelgia į kelis pagrindinius aspektus:

- kiek laiko asmuo yra laikomas atskirai;
- ar asmuo yra laikomas pavojingu sau ar kitiems kaliniams arba pareigūnams;
- ar asmeniui leidžiama susitikti su gydytoju ir advokatu;
- ar asmeniui leidžiama paskambinti, susirašinėti ir susitikti su šeimos nariais;
- ar asmens kalinimo sąlygos atitinka Konvencijos keliamus standartus;
- ar asmuo turi veiklos, kuria gali užsiimti būdamas visiškai vienas. EŽTT labai aiškiai parodo, kad nors atskyrimas yra prievartos priemonė, ji yra

⁶⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Ilascu ir kiti prieš Moldavą ir Rusiją*, Nr. 48787/99 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886>>

taikoma tik saugumui užtikrinti, o bet kokie kiti jos panaudojimo atvejai neteisėti.

14. Asmenų turinčių priklausomybę narkotikams ir sergantiems ŽIV gydymas

Narkotikų vartojimas kalnimo įstaigose yra laikoma opia problema. Narkotikų problemos mastas priklauso nuo šių veiksnių: kalinių lyties, kalnimo režimo, vietovės, migrantų skaičiaus, socialinės padėties, narkotikų vartojimo testavimo tvarkos ir duomenų susijusių su sveikatos patikrinimu registravimu.⁶⁹ “Nustatyta, kad nuo 15 iki 50 proc. Europos Sąjungos (ES) šalių kalinių yra turėję ar turi nelegalių narkotikų vartojimo problemų”.⁷⁰ Atsižvelgus į veiksnius nuo kurių priklauso narkotikų problemos mastas, geopolitinę situaciją Europoje bei didėjančią atvykstančių imigrantų skaičių į Europą, galima preziumuoti, kad ateityje EŽTT gali pasiekti daug daugiau bylų susijusių su narkotikų vartojimu. Būtent šiose bylose asmenys yra labai pažeidžiami, todėl kalnimo įstaigų administracijai ir darbuotojams neišvengiamai reikia priimti daugiau atsakomybės, o to pasekoje padaroma ir daugiau klaidų.

Viena pirmųjų šia tema susijusių bylų yra ir viena skaudžiausių. 2003 m. balandžio 29 d. byloje “*McGlinchey ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*” pareiškėjai kreipėsi į teismą tuomet kai jų motina mirė ligoninėje. 31 m. McGlinchey sirgo astma ir turėjo rimtų problemų su heroino vartojimu. Atlikdama bausmę kalėjime, ji nuo narkotinės abstinencijos pradėjo netekti daug svorio, prasidėdavo vėmimo priepuoliai. Nors pacientė buvo prižiūrima gydytojo, tačiau sulėidus jai reikiamus vaistus po kelių dienų ji turėjo būti perkelta į intensyvios priežiūros skyrių. Jai mirus, autopsijos metu nebuvo galima nustatyti priežasties kodėl ji vėmė. EŽTT nustatė, kad situacija patenka į Konvencijos 3 str. taikymo ribas, nes leidus numirti McGlinchey, valstybė neatliko savo pozityviosios pareigos suteikti veiksmingos medicininės pagalbos bei užtikrinti nuteistosios gerbūvio. Gydytojas ir seselės matydami, kad ligonės sveikatos būklė nesikeičia, privalėjo imtis papildomų veiksnių jos diagnozės nustatymui ir būklės stebėjimui.⁷¹

Tuo tarpu 2016 m. rugsėjo 1 d. byloje “*Wenner prieš Vokietiją*” asmeniui, kuris buvo priklausomas nuo heroino, buvo atsisakyta suteikti pakaitalinių narkotinių medžiagų gydymo

⁶⁹ ČAPLINSKIENĖ I, ČAPLINSKAS S., GRIŠKEVIČIUS A. Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalnimo įstaigose. *MEDICINA* (2003) 39 tomas, Nr. 8 p. 797

⁷⁰ *Ibid.* 797

⁷¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje *McGlinchey ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* Nr. 46221/99 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61058> >

terapiją. EŽTT nusprendė, kad išspręsti bylai nereikia išsiaiškinti ar tikrai šiam asmeniui turėjo būti paskirtas toks gydymas, tereikia nustatyti ar valstybė sugebėjo įrodyti, kad pareiškėjui buvo suteikta tinkama medicininė apžiūra ir jo sveikatos būklė buvo tinkamai įvertinta. Kad tai išsiaiškintų teismas apibrėžia tam tikras taisykles. Pirma- kiekvienam asmeniui, kuris kovoja su narkotikų priklausomybę turi būti suteikta medicininė ir psichologinė pagalba. Antra- atvejais, kuomet nėra visiškai aišku kokį gydymą paskirti, turi būti kreipiamasi į specializuotus medicinos ekspertus jų nuomonės. Trečia- medicininės paslaugos “tinkamumas” yra nustatomas pagal tai, ar tokia pati pagalba būtų buvusi suteikta asmenims, kurie nėra įkalinti ir yra prieinama plačiajai visuomenei. Dėl šios priežasties, kalėjime gydomi asmenys negali skųstis, kad jiems nėra suteikiama tokia pati paslaugų kokybė kaip geriausiuose medicinos klinikose. Ketvirta- pagrindinis tikslas yra, kad asmuo būtų kuo mažiau priklausomas nuo prischotropinių medžiagų. EŽTT priimdamas sprendimą rėmėsi antrąją taisykle ir nusprendė, kad buvo Konvencijos 3 str. buvo pažeistas.⁷²

2008 m. gruodžio 22 d. byloje “*Aleksanijus prieš Rusiją*” buvo bandoma įrodyti, kad Rusija nesiėmė visų būtinų veiksmų suteikti medicininę pagalbą sulaikytajam asmeniui, kuris sirgo ŽIV. 2006-2008 m. sulaikytasis susirgo daugybe ligų ir užsikrėtė infekcijomis, tačiau profesionali pagalba jam buvo suteikta tik tuomet kai buvo nustatyta ŽIV. Iki tol jam medicininė pagalba ir konsultacijos būdavo suteiktos giminaičių arba kalėjimo vaistinėje. Nors pagrindinė bylos problema buvo kilusi dėl pakaitinių vaistų suteikimo, kuriuos jis gaudavo ne iš kalėjimo medikų, tačiau sužinojus apie jo ligą ir specialaus gydymo reikalingumą, teismui neliko nieko kito kaip tik 2007 m. lapkritį Rusijos vyriausybei liepti nedelsiant užtikrinti pareiškėjo stacionarų gydymą specializuotoje ligoninėje, kuri gydo žmones sergančius AIDS ir panašaus tipo ligas. Teismas pareikalavo pateikti ir sergančiojo medicininės bylos kopijas. Tačiau 2008 m. vasario mėnesį bylos nagrinėjimas buvo sustabdytas dėl ieškovo prastos sveikatos- jį nedelsiant teko išgabenti į hematologijos centrą, kuriame jis palatoje su grotomis buvo 24 valandas per parą saugomas policininkų. Jis ten buvo ir tuomet, kai teismas priėmė sprendimą dėl iškelto ginčo. Atsižvelgiant į asmens sveikatos būseną ir ligos sunkumą bei aplinkybes kaip su juo buvo elgiama iki perkėlimo į

⁷² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. rugsėjo 1 d. sprendimas byloje Wenner prieš Vokietiją Nr. 62303/13 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5470180-6864477> >

už kalėjimo sienų esančią ligoninę, matoma, kad jam sukeltos kančios yra tiesiogiai susietos su jo laiku praleistu kalinimo įstaigoje.⁷³

2010 m. spalio 26 d. byloje „Khudobin Prieš Rusiją“ ŽIV užsikrėtęs ir sergantis keliomis lėtinėmis ligomis, kaip epilepsija, pankreatitu, virusiniu hepatitu B ir C, ir daugeliu psichologinių sutrikimų, ieškovas susirgo keliomis rimtomis ligomis (tymais, bronchitu ir ūminė pneumonija) jo sulaikymo metu. Dėl jo negalavimų pareiškėjas dažnai buvo siunčiamas į ligoninės padalinį skirta pacientams, sergantiems užkrečiamomis ligomis, kuris buvo sulaikymo centro dalis. Ieškovas tvirtino, kad jam buvo skirtas nepakankamas medicininis gydymas kalėjimo ligoninėje. EŽTT išaiškino kelis dalykus. Pirma, ŽIV sergantis asmenys jau yra rizikos grupėse, o atvejais, kai jie suserga ir psichologinėmis problemomis rodo, kad asmuo yra mažiau atsparus ligoms ir yra labiau prisibijomas. Antra-medycininė priežiūra šiems asmenims yra privaloma. Tačiau asmeniui ne tik buvo atsisakyta suteikti medicininę priežiūrą, tačiau ir uždrausta ją gauti iš kitų šaltinių. Pareiškėjui ne tik buvo sukeltas stiprus fizinis skausmas atsisakius jam suteikti pagalbą, tačiau ir psichologinis, o to užtenka Konvencijos 3 str. taikymui.⁷⁴

2012 m. balandžio 10 d. byloje „Shchebetov prieš Rusiją“ nuteistajam pasodintam į kalėjimą už vagystes ir apiplėšimus buvo atlikti medicininiai tyrimai, kurių metu paaiškėjo, kad jis serga ŽIV ir tuberkulioze. Kadangi prieš tai kalinys šiomis ligomis nesirgo (jo versiją patvirtino laikinojo sulaikymo įstaigoje esantys medicininiai tyrimai), jis apkaltino, kad būtent sulaikymo metu užkrėstas šiomis ligomis. Pirmiausia EŽTT atmetė tokią tikimybę dėl įrodymų trūkumo. Taip pat, nebuvo suteikta duomenų, kad asmeniui nebuvo tinkamai atliktos medicininės apžiūros, ypač tuomet, kai jam buvo paskirtas tinkamas profilaktinis gydymas ir ieškovas buvo išsiųstas į atitinkamas medicinos įstaigas išsamiesiems tyrimams atlikti. Pati sąvoka „tinkama“ medicininė pagalba nėra tiesiogiai apibrėžta, todėl daugelis ją traktuoja skirtingai, tačiau Teismo nuomone tai reiškia, kad valstybinė institucija užtikrina, kad diagnozės nustatymas ir suteikta priežiūra yra tikslūs ir grieti.⁷⁵

⁷³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje Aleksanijus prieš Rusiją Nr. 46468/06 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90390>>

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. spalio 26 d. sprendimas byloje Khudobin Prieš Rusiją Nr. 59696/00 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-1820267-1909701>>

⁷⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje Shchebetov prieš Rusiją Nr. 21731/02 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110206>>

2009 m. gruodžio 18 d. byloje „Kats ir kiti prieš Ukrainą“ ieškovai tvirtino, kad Ukrainos valdžios institucijos, kurios buvo atsakingos už jų dukters/motinos mirtį, kuri sirgo šizofrenija ir buvo užsikrėtusi ŽIV, nes jie nesugebėjo suteikti tinkamos medicininės priežiūros ikiteisminio sulaikymo metu. Teismas nusprendė, kad buvo pažeistas antrasis straipsnis (teisė į gyvenimą) dėl Ukrainos valdžios institucijų nesugebėjimo apsaugoti ieškovų šeimos nario teisės į gyvenimą. Buvo nustatyta, kad, atsižvelgiant į rimtų lygų keliamą riziką tiems, kurie yra užsikrėtę ŽIV virusu, ieškovų šeimos narė atsisakė prieigos prie specializuotos ligoninės ar kalėjimo medicinos sparno, ir jos sveikatos problemom buvo suteikta sukrečiančiai mažai dėmesio. Iš tiesų, nors ji sirgo daugybe rimtų ligų, jos gydymas buvo labai minimalus. Be to, kalėjimo vadovo paraiška dėl jos skubaus paleidimo buvo priimta tik po septynių dienų, o sprendimas buvo apdorotas vėluojant keturias dienas, kurių metu ji jau buvo mirusi. Galiausiai, Ukrainos valdžia netikrino ataskaitos kurioje buvo padaryta išvada, kad netinkama medicininė pagalba ieškovų giminaitei buvo netiesioginė jos mirties priežastis. Taipogi Valdžia nepateikė jokių medicininių įrodymų, kurie neigtų šį nuosprendį. Teismas taip pat nusprendė, kad Ukrainos valdžia nesugebėjo įvykdyti veiksmingą ir nepriklausomą šios mirties tyrimą, taip pažeidžiant antrą straipsnį.⁷⁶

Interviu metu paklausus Vilniaus Universiteto psichologijos bakalauro studento Justo Pleskio, ar kaliniai kalba apie savo priklausomybę narkotikams, jis atsakė, kad kalėjimo sąlygomis kaliniai naudoja narkotikų gamybai viską ką randa- nuo pieštuko šerdžių iki darbo metu chemikaluose išmirkytų laikraščių ar popieriaus lapų. Deja, kitaip nei EŽTT nuomonė, pirmasis žingsnis siekiant padėti kaliniams vartojantiems narkotikus ar sergantiems ŽIV nėra tinkamas diagnozės nustatymas, tačiau pripažinimas, kad tokia problema egzistuoja. Bendrosios praktikos slaugytoja Jolanta Keburienė nuogaustauja, kad siekiant šviesti kalėjimuose esančius asmenis apie narkotikų prevenciją ir būdus kaip padėti įveikti savo priklausomybę, pirmiausia kalėjimo administracija turi pripažinti, kad tokie žmonės išties egzistuoja. Prieš daugiau nei metus atliktame interviu su Lukiškių tardymo izoliatoriaus vadovas Viktoras Davidendo prasitarė, kad kaliniams nėra leidžiami pirkti papildų ar vitaminų sportui. Paklaustas kodėl, jis atsakė, kad „Asmenys čia ne sportuoti susirinko“. Tačiau problema glūdi kur kas giliau- kaliniai iš maisto papildų, vitaminų ir kitų medžiagų sugeba susimaišyti psichotropinių medžiagų. Jolantos Keburienės teigimu, bandant vykdyti prevencines programas pvz.: dalinant švirksčius nuteistiesiems, kad šie nesinaudotų tais

⁷⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje Kats ir kiti prieš Ukrainą Nr. 29971/04 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90362>>

pačiais ir neužsikrėtusių naujomis ligomis, kalėjimų vadovybė neigia tokių veiksmų reikalingumą. Tačiau matoma ir kita tendencija- šiuo metu kalėjimuose iš medikų galima gauti tam tikrą piliulių rinkinį, kuris naudojamas kaip pakaitalas narkotikams. Deja, medikai negali sureguliuoti jų vartojimo dažnumo ar dozių, nes kaliniai tarpusavyje šias piliules maino ir maišo su kitomis medžiagomis. Taigi iš dabartinės situacijos matoma, kad ateityje ši problema niekur nedings.

15. Neįgalių asmenų priežiūra

2001 m. liepos 10 d. byloje „Price prieš Jungtinę karalystę“ 7 dienas ji kalėjo neįgaliesiems nepritaikytoje kameroje. Pirmomis dienomis ji turėjo miegoti invalido vežimėlyje, negalėjo pasiekti pagalbos iškvietimo mygtukų, kameroje buvo šalta. Ji taip pat, negalėjo naudotis tualetu, nes šis buvo aukštesnis nei jos invalido vežimėlis. Vėliau ji buvo perkelta į moterų kalėjimą, kuriame vyrų personalas turėjo jai padėti naudotis tualetu, nes šis taip pat nebuvo pritaikytas neįgaliesiems. Kai ji buvo išleista, jai teko statyti kateterį, nes dėl mažai geriamo vandens ir šlapimo laikymo jai pablogėjo inkstų veikla. Teismas nusprendė, kad buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis ir ypač atkreipė dėmesį į tai, kad laikyti neįgalų asmenį tokiomis sąlygomis, kai patalpoje šalta, buvo rizikuojama išsivystyti opoms, nes jos lova buvo nepasiekiamas. Ji negalėjo tinkamai naudotis tualetu ir laikytis higienos be didžiausių sunkumų. Tai žeminantis elgesys ir prieštarauja Konvencijos 3 straipsniui. Teismas pažymėjo, kad gydytojų buvo nurodytos galimos problemos- tai galimybė naudotis lova ir tualetu, higiena ir skysčių gėrimas bei vežimėlio mobilumas jeigu šiam pasibaigtų baterijos. Kalėjimo vadovybė paskyrė asmenis, kurie galėtų rasti jai vietą ligoninėje, tačiau ji nebuvo perkelta, nes ji neturėjo jokių konkrečių medicininių skundų. Spręsdamas ar buvo pažeistas 3 str. Teismas nusprendė, kad nebuvo tiesioginių ketinimų pažeminti ar sumenkinti ieškovę, tačiau Konvencijos 3 str. buvo pažeistas. Situacija kuomet neįgalus asmuo laikomas tokiomis sąlygomis, kuomet jam per šaltą, lova ir tualetas yra per aukštai ir dėl to rizikuojama išvystyti opas ir negalėjo palaikyti švaros be didesnių sunkumų yra laikoma žeminančiu elgesiu.⁷⁷

2006 m. spalio 24 d. byloje „*Vincent prieš Prancūziją*“ pareiškėjas atlikinėjo dešimties metų bausmę skirta iki 2005m.. Suparalyžuotas nuo 1989 m., savarankiškas, tačiau negalintis

⁷⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2001 m. liepos 10 d.. sprendimas byloje Price prieš Jungtinę karalystę Nr. 33394/96 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59565>>

judėti be vežimėlio pagalbos, jis skundėsi kalinimo sąlygomis, nes šie nebuvo pritaikyti prie jo negalios, o dėl to jis buvo suvaržytas keliuose skirtinguose kalėjimuose. EŽTT išaiškino, kad kai asmuo, kuris yra neįgalus, negali atlikti paprastų kasdienių darbų dėl netinkamų kalinimo sąlygų, yra pažeidžiamas Konvencijos 3 str., nes asmeniui sukeliama papildoma kančios dėl savo būklės.⁷⁸

2007 m. gegužės 3 d. byloje „*Hüseyin Yıldırım prieš Turkiją*“ sunkiai neįgalus pareiškėjas tvirtino, kad aplinkybės, kuriomis jis buvo sulaikytas ir sąlygos, kuriomis jis buvo perkeliamas skirtingais jo teismo etapais sudarė žiaurias ir žeminančias sąlygas. Atkreipiamas dėmesys, kad neįgalių asmenų perkėlimų metu, asmenims turi padėti tik apmokyti pareigūnai. Bylos atveju atsakomybė už pareiškėją buvo suteikta žandarams, kurie yra neabejotinai neapmokyti numatyti pavojų sveikatai gabenant neįgalų asmenį. Dėl šių asmenų neprofesionalumo, asmeniui buvo papildomai sukeltas skausmas. Taip pat, nors aukščiausi medicinos valdžios organai, įskaitant teismo ekspertizės ekspertus, rekomendavo pareiškėjo ankstyvą paleidimą, pabrėžiant ilgalaikį ligos pobūdį ir netinkamas kalėjimo sąlygas žmogui su tokiomis sveikatos problemomis, jis toliau buvo kalinamas. Įvertinęs visas faktines aplinkybes EŽTT nusprendė, kad buvo pažeistas Konvencijos 3 str., išsiaiškinus, kad laikas praleistas įkalinimo įstaigoje pažeidė jo orumą ir neabejotinai sukėlė tiek fizinių, tiek psichologinių sunkumų.⁷⁹

2011 m. lapkričio 8 d. byloje „*Z.H. prieš Vengriją*“ pareiškėjas, kuris yra kurčėbylis, nemokantis ženklų kalbos, skaityti ir rašyti bei turintis mokymosi sutrikimų, pareiškė skundą, jog jo trijų mėnesių įkalinimas buvo žiaurus ir žeminantis. EŽTT priėmė sprendimą, kad buvo pažeistas Konvencijos 3 str.. Asmenims, kurie yra fiziškai ir psichologiškai pažeidžiami turi būti suteikiama reguliari priežiūra bei gydymas. Faktas, kad valdžia tik vėliau ėmėsi privalomų veiksmų asmens situacijai pagerinti nekeičia fakto, kad per įkalinimo laikotarpį pareiškėjas buvo žiauriai kankinamas. Pozityviosios pareigos nevykdymas taip pat pažeidė asmens teisę į laisvę ir apsaugą.⁸⁰

⁷⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2006 m. spalio 24 d. sprendimas byloje *Vincent prieš Prancūziją* Nr. 6253/03 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77648>>

⁷⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2007 m. gegužės 3 d.. sprendimas byloje *Hüseyin Yıldırım prieš Turkiją* Nr. 2778/02 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80411>>

⁸⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2011 m. lapkričio 8 d.. sprendimas byloje *Z.H. prieš Vengriją* Nr. 28973/11 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114276>>

2012 sausio 10 d. byloje “*Arutyunyan prieš Rusiją*” pareiškėjas sukaustytas vežimėlyje, su įvairiomis sveikatos problemomis įskaitant silpstantis inksto implantas, prasta rega, diabetas ir nutukimas. Jo kamera buvo ketvirtame aukšte pastate be lifto, medicinos ir administracijos skyriai buvo pirmajame aukšte. Dėl lifto nebuvimo, pareiškėjui teko reguliariai laiptoti laiptais norint, kad būtų atlikta hemodializė ir kitos būtinos medicininės procedūros. Teismo nuosprendžiu buvo pažeistas trečias konvencijos straipsnis, išsiaiškinus, kad kalėjimo valdžiai nepavyko su pareiškėju elgtis tinkamai ir saugiai atsižvelgiant į jo negalia, ir atsisakė suteikti jam efektyvią prieigą prie medicinos paslaugų, mankštų lauke ir gryno oro. Pastebėta, jog beveik penkiolika mėnesių pareiškėjas, kuris buvo neįgalus ir priklausomas nuo vežimėlio, buvo priverstas bent keturis kartus per savaitę laiptoti pirmyn ir atgal iš ketvirto į pirmą aukštą po ilgų, sunkių ir varginančių medicininių procedūrų, kurios buvo būtinos jo sveikatai. Pastangos nenuginti jam sukėlė nereikalingą skausmą ir sudarė sąlygas rimtiems sveikatos sutrikimams. Dėl to, buvo nenuostabu, jog asmuo atsisakė lipti žemyn, kad galėtų mankštintis lauke, to pasėkoje tapo įkalintas pastate dvidešimt keturioms valandoms per parą. Dėl nevilties ir streso pareiškėjas kelis kartus atsisakė palikti savo kamerą, kad jam būtų suteikta gyvenimą palaikanti hemodializė.⁸¹

2013 m. vasario 12 d. byloje “*D.G. prieš Poland*” paralyžuotas, sukaustytas vežimėlio, turintis daug sveikatos sutrikimų, pareiškėjas skundėsi, jog jam teikiama priežiūra jo įkalinimo metu neatitiko jo medicininių poreikių. Ji teigė, jog kalėjimo įstaiga nepritaikyta vežimėliui, ko pasėkoje jis turėjo problemų su prieiga prie tualetų patalpų, ir kad jam nebuvo skirtas pakankamas šlapimą sulaikančių įklotų kiekis. Teismo nuosprendžiu buvo pažeistas konvencijos trečias straipsnis, pagarbiai atsižvelgiant į pareiškėjo materialinę situaciją ir poreikius įkalinimo metu.⁸²

2013 m. kovo 6 d. byloje “*Zarzycki. prieš Lenkiją*” pareiškėjas yra neįgalus; abu jo dilbiai amputuoti. Jis skundėsi, kad jo 3 metų ir 4 mėnesių įkalinimas be adekvataus medicininio asistavimo pagal jo spec. poreikius ir jo pažangesnių, bio-mechaninių protezų neapmokėjimas buvo žeminantis. Jis teigė, jog to pasėkoje jam teko pasikliauti kitais kaliniais norint laikytis kasdienės higienos ir norint apsirengti. Teismo nuosprendžiu buvo pažeistas trečias konvencijos straipsnis, pabrėžiant pro-aktyvų požiūrį į pareiškėją (pagrindinio prototipo

⁸¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2012 sausio 10 d. sprendimas byloje *Arutyunyan prieš Rusiją* Nr. 48977/09 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108397>>

⁸² Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 vasario 12 d. sprendimas byloje *D.G. prieš Lenkiją* Nr. 45705/07 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-116410>>

mechaniniai protezai buvo suteikiami nemokamai, taip pat dalinis bio-mechaninių protezų apmokėjimas buvo pasiūlytas). Tad, valdžia suteikė pareiškėjui reguliarią ir adekvačią pagalbą, reikalingą jo poreikiams. Taigi, nors kalinys su amputuotais dilbiais ir buvo labiau pažeidžiamas įkalinimo sunkumams, pareiškėjo priežiūra dabartinėje situacijoje nepasiekė sunkumo slenksčio, reikalingo konstatuoti žeminančias sąlygas prieštaraujančias Konvencijos 3 str..⁸³

2016 m gegužės 10 d. byloje „Topekhin prieš Rusiją“ pranešėjas, kalinys kenčiantis nuo sunkios nugaros traumos, paralyžiaus bei pūslės ir žarnyno sutrikimų, skundėsi, inter alia, dėl savo kalinimo sąlygų ir perkėlimo į pataisos namus. Teismo nuosprendžiu buvo pažeistas konvencijos trečias straipsnis, nustačius jog pranešėjo įkalinimo sąlygos buvo žiaurios ir žeminančios. Pabrėžta, kad pranešėjo neišvengiama priklausomybė nuo kolegų kalinių ir reikmė jų prašyti pagalbos su intymiomis higienos procedūromis pastatė jį į labai nemalonią padėtį ir neigiamai paveikė jo emocinę gerovę, trukdydama jo komunikavimui su kameros draugais, kurie turėjo priverstinai atlikti apsunkinančius darbus. Sąlygos pablogėjo nepavykus parūpinti kaliniui ligoninės lovos ar kitų prietaisų, kaip specialaus įtampą mažinančio čiuožinio, suteikiančio minimalų komfortą. Teismas taip pat nutarė, kad buvo pažeistas 3 straipsnis atsižvelgiant į perkėlimo sąlygas, sužinojus, kad didėjantis materialinis sąlygų efektas perkėlimo metu, ir kelionės trukmė, buvo pakankamai sunki, kad būtų kvalifikuojama kaip žiaurus ir žeminantis elgesys. Tačiau teismas nusprendė, jog konvencijos trečias straipsnis nebuvo pažeistas kaliniui suteiktos medicininės priežiūros kokybes įkalinimo įstaigoje, atžvilgiu.⁸⁴

16. Asmenų turinčių psichologinių ir psichinių sutrikimų priežiūra

Lietuvos “<...> statistikos departamentas nefiksuoja psichikos ligų paplitimo tarp kalinių, tačiau pateikia duomenis apie nuteistuosius, turinčius psichikos sutrikimų vartojant

⁸³ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. kovo 6 d. sprendimas byloje Zarzycki. prieš Lenkiją Nr. 15351/03 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117210> >

⁸⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2016 m gegužės 10 d. sprendimas byloje Topekhin prieš Rusiją Nr. 78774/13 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą:<<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-162765>>

narkotines ar psichotropines medžiagas.”⁸⁵ Tokių situacijų, kai informacija apie psichologinėmis ir psichinėmis ligomis sergančius asmenis kalėjimuose nėra pilnai renkama ir neanalizuojama, iš EŽTT praktikos matoma daug. Būtent dėl tokio valstybinių institucijų atlaidaus požiūrio į šių asmenų kalinimą nėra surenkama gyvybiškai svarbi informacija, kuri užtikrintų tinkamų sąlygų šiems asmenims sudarymą ir padėtų kalėjime esantiems darbuotojams žinoti kodėl kartais priemonės, kurios yra pateisinamos naudoti prieš kitus kalinius negali būti naudojamos prieš kalinius turinčius psichologinių ir psichinių sutrikimų.

2013 m. Sausio 10 d. „*Claes prieš Belgiją*“ byla yra susijusi su protinę negalią turinčiu seksualiniu priekabautoju, kuriam net 15 metų nebuvo suteikta tinkama medicininė priežiūra. 2011 buvo įkalintas Leuveno kalėjimo psichiatrijos sparne. EŽTT iš faktinių aplinkybių sužinojo, kad nuo 1977 m. psichiatras jam diagnozavo sunkų lėtinį elgesio sutrikimą, todėl jis valdžios buvo laikomas protiškai neįgaliu, nes turėjo rimtą intelektinį sutrikimą, o nuo 1994 iki 2009 m. jis buvo įkalintas Merksplasos kalėjimo, o nuo 2011 buvo įkalintas Leuveno kalėjimo psichiatrijos sparne. Sprendimą EŽTT pradėjo pakartodamas suteikiamo profesionalaus gydymo, tinkamai nustatytos ligų diagnozės ir medicininės priežiūros svarbą bei poveikį žmonėms. Teismas nurodė, kad gydytojai ir psichologijos skyrius Merksplasos kalėjime Claes nesuteikė, jo būklę atitinkančio gydymo. Nuo 2002 m. Psichosocialinis skyrius, remiamas Psichikos sveikatos tarnybos, pastebėjo, kad ieškovo būklė pagerėjo, ir nurodė galimybę iš naujo peržiūrėti jo padėtį. Tačiau jis psichiatrijos sparne kalėjo iki 2009 m., nes nebuvo rasta gydymo įstaiga, kuri buvo pasirengusi jį priimti. EŽTT nusprendė, kad asmenys turintys psichinę negalią yra labiau pažeidžiami už kitus kalinius, todėl ilgai besitęsiančios kankinančios sąlygos turi žalingą poveikį sergančiųjų psichologinei būklei. Teismas priskyrė didelę svarbą faktui, kad ieškovo pareiškimas, kritikuojantis trūkumus dėl psichiatrinių sparnų netinkamumo žmonėms su psichologiniais sutrikimais kalinimui, buvo patvirtintas vienbalsiais duomenimis tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu. Buvo įvardintos problemos, kaip darbuotojų trūkumas, prastos gyvenimo sąlygos, prastos būklės patalpos, kalėjimų perpildymas ir struktūrinis vietų trūkumas psichiatrijos įstaigose už kalėjimo ribų. Dėl šių priežasčių laikoma, kad pareiškėjas priverstas ilgai kalėti psichiatrinėje įstaigoje buvo priverstas kentėti. Teismas pabrėžė, kad ieškovo situacija kilo dėl struktūrinių problemos. Pagalba, kuri buvo suteikta įstaigose esančiuose psichiatrinuose sparnuose

⁸⁵ STANKUTĖ G., BRUŽYTĖ G. Nuteistųjų sveikatos problemos ir sveikatos priežiūra įkalinimo įstaigose. Literatūros apžvalga. „Visuomenės sveikata“ 2017, 3(78) p. 21-28 [žiūrėta 2018 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2017.3\(78\)/VS%202017%203\(78\)%20LIT%20A%20Nuteistuju%20sveikata.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2017.3(78)/VS%202017%203(78)%20LIT%20A%20Nuteistuju%20sveikata.pdf)>. p. 24

kalintiems žmonėms buvo nepakankama, o juos perkelti į įstaigas už kalėjimo ribų, dažnai buvo neįmanoma dėl to, kad specializuotose įstaigose trūko vietų, arba dėl to, kad atitinkami teisės aktai neleido psichinės sveikatos institucijoms jas įtraukti į išorines įstaigas. Teismas svarstė, kad nacionalinės valdžios institucijos nesuteikė ieškovui priežiūros kurios jo sveikata reikalavo, ir nusprendė, kad, dėl jo įkalinimo netinkančiomis sąlygomis, su juo buvo elgtasi žeminančiai, todėl buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis.⁸⁶

2000 m. spalio 26 d. byloje „*Kudla prieš Lenkiją*“ ieškovas kuris sirgo lėtinė depresija ir du kart bandė nusižudyti, skundėsi tuo, kad jam nebuvo suteiktas tinkamas psichiatrinis gydymas sulaikymo metu. Teismas nustatė, kad medicininiai įrodymai, kuriuos Vyriausybė pateikė Teismui įrodo, kad sulaikymo metu, ieškovui buvo suteikta medicininė priežiūra- jo sveikatą tikrino skirtingų specializacijų daktarai, tarp jų ir psichiatrų. Be to, po jo pirmo bandymo nusižudyti, įvykio, kuris, atsižvelgiant į Teisme pateiktus įrodymus, nebuvo susijęs su valdžios institucijų klaidomis, ieškovui buvo suteikta specialistų pagalba- jį, du mėnesius, Wroclawo kalėjimo ligoninėje stebėjo psichiatrai ir vėliau jam dar du kart atlikti psichiatriniai tyrimai. Pripažįstama, kad tai nesustabdė jo nuo bandymo nusižudyti antrą kartą 1995 metų sausio mėnesį. Vis dėl to, Teismas nematė būtinybės pareikšti nuomonę ar, šis poelgis buvo skirtas patraukti dėmesį ar tai tiesiog įvykis sukeltas jo sutrikimo dėka, nes nebuvo pateikti jokie įrodymai, kad valdžios institucijos būvo susijusios su šiuo įvykiu. Taip pat, teismas nenurodė nesugebėjimo suteikti ieškovui psichiatrinės priežiūros, nes tokia priežiūra jam buvo suteikta nors kartą į mėnesį. Teismas nusprendė, kad su ieškovu nebuvo elgiamasi netinkamai ir, kad Konvencijos 3 str. nebuvo pažeistas.⁸⁷

2006 m. Liepos 11 d. byloje „*Rivière Prieš Prancūziją*“ ieškovas skundėsi tolesniu laisvės atėmimu, nepaisančiu jo psichikos sutrikimų – jam buvo diagnozuotas psichiatrinis sutrikimas, dėl kurio jis linkęs į savižudybę. Ekspertai buvo labiausiai susirūpinę keliais jo elgesio aspektais, ypač noru save smaugti, dėl kurio asmeniu turėjo būti suteiktas gydymas už kalėjimo ribų. Teisme nurodyta, kad ieškovui buvo suteikta psichiatrinė ir psichologinė pagalbą kalėjime nuo 2001 iki 2004 m. rugsėjo mėn. Be to, jis du kart priverstinai buvo išleistas į ligoninę, 2002 m. rugpjūtį ir lapkritį. Taip pat, nuo jo atvykimo į Riom kalėjimą, 2005 metų Sausio mėnesį, jis kartą per mėnesį lankė psichiatra ir kas savaite lankė

⁸⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. Sausio 10 d sprendimas byloje *Claes prieš Belgiją* Nr. 43418/09 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą:< <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4215665-5005084> >

⁸⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2000 m. spalio 26 d. sprendimas byloje *Kudla prieš Lenkiją* Nr. 30210/96 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą:< <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920>>

psichiatrijos slaugytoją. Teismas žinojo apie kalėjimo įstaigos atsižvelgimą į ieškovo psichinį sutrikimą ir pastangas jį palengvinti iš medicininės pusės. Tačiau, EŽTT pareiškė, kad pagal Baudžiamojo proceso kodeksą nurodyta, kad kaliniai su psichiniais sutrikimais negali būti laikomi įprastame kalėjime, o priverstinai turi būti perkelti į ligoninę pagal prefekto įsakymą. Ši nuostata buvo patvirtinta Visuomenės sveikatos kodekse, kuris nurodo, kad kaliniai sergantys psichologiniais sutrikimais turėtų būti priimami į, specialiai tam sukurtą, paprastos gydymo įstaigos sparną. EŽTT atkreipė dėmesį, kad Europos Tarybos Ministrų komiteto teikiama rekomendacija Nr. R (98) 7, kuri sąlygoja, kad kaliniai, serganti rimtais psichiniais sutrikimais, turėtų būti laikomi ir prižiūrimi ligoninėje, kuri buvo tinkamai įrengta ir jos personalas buvo tinkamai apmokytas.

EŽTT taip pat pabrėžė, kad kaliniai su stipriais psichologiniais sutrikimais ir tendencijomis savižudybei reikalauja ypatingų pastangų skirtų jų būklei gerinti, nepaisant nusikalstamos veikos, už kurią jie buvo nuteisti, rimtumo. Dėl šių aplinkybių, Teismas nusprendė, kad ieškovo kalinimas be medicininės priežiūros atitinkančios jo esamos kondicijos jam sukėlė sunkumus ir kančią, viršijančią neišvengiamą kentėjimo lygį, būdingą sulaikymui. Todėl buvo prieita prie išvados, kad su juo buvo elgiamasi netinkamai ir žeminančiai dėl kalėjimo tokiomis sąlygomis.⁸⁸

2004 m. Vasario 10 d byloje „*Gennady Naumenko v. Ukraine*“ ieškovui buvo skirta mirties bausmė 1996 metais. 2000 m. Birželio mėn. bausmė buvo pakeista į vieną laisvės atėmimo bausmę, kurią šiuo metu atlieka. Jis tvirtino, kad kalėdamas nuo 1996m. Iki 2001m. Jis patyrė nežmonišką ir žeminantį elgesį- jis neteisėtai buvo priverstas vartoti vaistus.

Teismas pakartojo, kad valdžios institucijos privalo saugoti kalinių sveikatą. Nesvarbu koks ginčytinas, terapinis gydymas negali būti laikomas Konvencijos 3 straipsnio pažeidimu, jeigu įrodoma jo būtinybė. Remiantys liudininkų parodymais, medicinos byla ir pačio ieškovo pareiškimais, buvo aišku, kad ieškovas turėjo rimtų psichologinių sutrikimų ir du kart bandė nusižudyti. Jam buvo duota vaistų, palengvinti jo simptomus. Deja, ieškovo medicininėje byloje buvo aprašyti tik bendri teiginiai, kurie neparodo ar jis sutiko su gydymu. Tačiau buvo nustatyta, kad ieškovas nepateikė pakankamai išsamių įrodymų įrodančių, kad net be jo sutikimo valdžios institucijos atstovai su juo elgėsi neteisėtai priversdami jį vartoti vaistus. Teismas nenumatė jokios priežasties išaiškinti kokius ar kokią dozę vaistų buvo

⁸⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2006 m. Liepos 11 d sprendimas byloje *Rivière Prieš Prancūziją* Nr. 33834/03 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą:<
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76288> >

duota ieškovui. Taip pat ar nebuvo suteikta kito tipo vaistų. Nebuvo ir įrodymų kurie teigtų, kad gydymas ieškovui sukėlė šalutinį poveikį. Atsižvelgiant į gydymo trukmę buvo atrasta skirtumų tarp ieškovo ir liudytojų parodymų, kad jis truko iki 1998m. sausio mėn. Dėl šių priešasčių teismas neturėjo pakankamai įrodymų pagrindimui, kad ieškovas buvo taip priverstas gerti vaistus, kad tai pažeistų Konvencijos 3 str.

Dėl antrankių naudojimo teismas dirbo remdamasis prielaida, kad antrankiai buvo naudojami kaip priemonė ieškovui suvaržyti du kartus: pirma 1997 m. Rugsėjo 7 d. ir antra karta 1998 m. Liepos 1 d.. Teismas neturėjo jurisdikcijos nagrinėti pirmojo kaltinimo, nes Konvencija tada nebuvo įsigaliojusi Ukrainoje. Antrą kartą, Teismas nustatė, kad kalėjimo administracija naudojo antrankius prieš ieškovą, nes jie buvo būtini jam nuraminti ir užkirsti kelią smurtui prieš save ar kitus, ypač po dviejų bandymų nusižudyti. Todėl negalima sakyti, kad ši priemonė buvo "nežmoniškas ar žeminantis elgesys". Taip pat atsižvelgiant į visas aplinkybes, susijusias su byla, buvo pripažinta, kad pareiškėjas priverstas vilkėti antrankius buvo dėl kalėjimo saugumo. Todėl Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo šiuo klausimu nebuvo.

Ieškovas teigė, kad jis buvo sumuštas penkis kartus Kharkivo kalėjime: 1998 m. kovo 4 d., vasario 22 d. ir vasario 21 d., 2001 m. balandžio 5 d. ir gegužės 4 d. bei kratytas elektros šoku. Tačiau nebuvo jokių įrodymų, ir EŽTT pripažino juos nepagrįstais. Tas pats sprendimas buvo priimtas dėl jo tvirtinimo, kad jis buvo paveiktas radiacijos spinduliuotės per "psichoaktyvių vaistų generatorių".⁸⁹

Apibendrinant bylų praktiką susijusią su asmenimis turinčiais psichologinių sutrikimų matoma, kad šie asmenys labiausiai pažeidžiama asmenų grupė, nes daugeliui jų sunku suprasti, kad prieš juos yra naudojami neteisėti veiksmai arba jiems nežinoma kaip savo teises apginti. Be to, daugelis jų turi individualių dirgiklių, apie kuriuos žino tik artimiausi žmonės, todėl lengva juos nuskriausti arba įžeisti net nenorint to padaryti. Todėl ypač svarbu nustatyti teisingą diagnozę, tinkamai suteikti medicininę priežiūrą bei atlikti sveikatos pablogėjimų ir pagerėjimų bei elgesio dokumentaciją.

⁸⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2003 m. Vasario 10 d byloje Gennady Naumenko v. Ukraine Nr. 42023/98 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą:< <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61626> >

IŠVADOS

1. Apžvelgiant EŽTT praktiką matoma, kad valstybės narės daugiausiai pažeidimų padaro bylose dėl prastos higienos ir asmeninės erdvės trūkumo kamerose. Pagrindinėmis problemomis išlieka prastas kamerų išplanavimas, ventiliacijos ir šviesos trūkumas, prausyklų ir tualetų neatskyrimas, daugiau nei nustatyta asmenų apgyvendinimas kamerose, netinkamas šildymas, karšto ir šalto vandens tiekimas.
2. Tiriant EŽTT praktiką matoma, kad teismas yra bejėgis situacijose kuomet yra nepakankama įrodymų arba jų tyrimas ir rinkimas yra vilkinamas.
3. EŽTT praktikoje sunkiausi pozityviosios pareigos pažeidimai nustatomi bylose susijusiomis su neįgaliais ir psichinę negalią turinčiais asmenimis. Tai lemia jų didesnis jautrumas išorės dirgikliams, valstybės narių nesugebėjimas užtikrinti sveikatos priežiūros ar psichologinės ir psichiatrinės pagalbos. Siekiant sumažinti šių pažeidimų skaičių, valstybės narės turi griežtai laikytis ne tik visų reikalavimų, kurie kyla iš pozityviosios pareigos, tačiau imtis ir papildomų veiksmų.
4. EŽTT savo sprendimuose niekada neatsižvelgia į tik kalėjimams būdingą vidinę kalinių hierarchiją ir tvarką, valstybėse narėse esančius kultūrinius, istorinius ir dažnai net teisinius skirtumus. Dėl šios priežasties EŽTT priimti sprendimai ar rekomendacijos gali būti įvykdomos tik iš dalies.
5. Iš esamos kalinimo sąlygų situacijos Lietuvoje ir kitose valstybėse galima daryti išvadą, kad ateityje EŽTT nagrinėjamų bylų dėl Konvencijos 3 str. tik daugės, nes kaliniai vis daugiau sužino apie savo teisių gynimo būdus, o valstybės narės nepakankamai skiria dėmesio žiaurių, kankinančių ir žmogaus orumą žeminančių sąlygų kalėjimuose prevencijai.

LITERATŪRA

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos Aidas* 1992, nr. 64 – 1914 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987
3. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000. Nr. VIII-1968.
4. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1864.
5. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr IX-743.

Lietuvos teismų praktika:

6. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 5 d. nutartis administracinėje byloje K. Č. prieš Lietuvos valstybę, Nr. B-19142-3-61-3-04995-2014-7 [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/98fa5600735711e5906bc3a96c765ff4>

Užsienio teismų praktika:

7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1978 m. sausio 18 d. sprendimas byloje Kasperovičius prieš Lietuvą, Nr. 54872/08
8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Valašinas prieš Lietuvą, Nr. 44558/98
9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje Iwanczuk prieš Lenkiją, Nr. 25196/94
10. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. birželio 15 d. sprendimas byloje Kalashnikov prieš Rusiją, Nr. 47095/99
11. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. liepos 1 d. sprendimas byloje Van der Graaf v. prieš Nyderlandus, Nr. 8704/03
12. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. liepos 8 d. sprendimas byloje Ilascu ir kiti prieš Moldavą ir Rusiją, Nr. 48787/99

13. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje Nevmerzhitsky prieš Ukrainą, Nr. 54825/00
14. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. birželio 12 d. sprendimas byloje Frerot prieš Prancūziją, Nr. 70204/01
15. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. liepos 9 d. sprendimas byloje Khider prieš Prancūziją, Nr. 39364/05
16. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Guvec prieš Turkiją, Nr. 70337/01
17. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. spalio 20 d. sprendimas byloje Stasi prieš Prancūziją, Nr. 25001/07
18. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Payet prieš Prancūziją, Nr. 19606/08
19. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Premininy prieš Rusiją, Nr. 44973/04
20. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. spalio 9 d. sprendimas byloje Coselav prieš Turkiją, Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. spalio 9 d. sprendimas byloje Coselav prieš Turkiją, Nr. 1413/07
21. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. sausio 8 d. sprendimas byloje Torreggiani ir kiti prieš Italiją, Nr. 43517/09
22. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. spalio 29 d. sprendimas byloje D.F. prieš Latvija, Nr. 11160/07
23. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. vasario 13 d. sprendimas byloje Tali prieš Estiją, Nr. 66393/10
24. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. kovo 18 d. sprendimas byloje Ocalan prieš Turkiją, Nr. 46221/99
25. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. gegužės 11 d. sprendimas byloje Riina prieš Italiją, Nr. 43575/09
26. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje Ivanenkov prieš Lietuvą, Nr. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 ir 70065/13
27. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje Mironovas ir kiti prieš Lietuvą, Nr. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 ir 70065/13

28. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje Milic and Nikezic prieš Juodkalniją, Nr. 54999/10
29. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. kovo 10 d. sprendimas byloje Varga ir kiti prieš Vengriją, Nr. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 ir 64586/13
30. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. rugsėjo 3d. sprendimas byloje Story ir kiti prieš Malta, Nr. 56854/13, 57005/13 ir 57043/13
31. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. lapkričio 17 d. sprendimas byloje Bamouhammad prieš Belgiją, Nr. 47687/13
32. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. kovo 15 d. sprendimas byloje Ciorap prieš Moldovijos Respubliką, Nr. 54999/10 ir 10609/11
33. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. spalio 20 d. sprendimas byloje Muršić prieš Kroatiją, Nr. 7334/13
34. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. kovo 13 d. sprendimas *Ebedin Abi prieš Turkiją* byloje, Nr. 10839/09.
35. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. gruodžio 7 d. sprendimas *Jakobski prieš Lenkiją* byloje, Nr. 18429/06.
36. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 25 d. sprendimas *Elefteriadis prieš Rumuniją* byloje, Nr. 38427/05.
37. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1987 m. sausio 18 d. sprendimas Airija prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 5310/71.
38. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. sausio 8 d. sprendimas byloje Torreggiani ir kiti prieš Italiją, Nr. 43517/09
39. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. sausio 10 d. sprendimas Ananyev ir kiti prieš Rusiją byloje, Nr. 42525/07 ir 60800/08
40. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. birželio 15 d. sprendimas Moisejevs prieš Latviją” byloje, Nr. 64846/01
41. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. kovo 18 d. sprendimas byloje Ocalan prieš Turkiją, Nr. 46221/99.]
42. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. kovo 17 d. sprendimas byloje Piechowicz prieš Lenkiją ir Horych prieš, Nr. 46221/99
43. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1978 m. sausio 18 d. sprendimas *Airija prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 5310/71.

44. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. birželio 1 d. sprendimas *Mamedova prieš Rusiją* byloje, Nr. 7064/05, § 63.
45. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. gegužės 29 d. sprendimas *Sawoniuk prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 63716/00.
46. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. birželio 7 d. sprendimas *Papon prieš Prancūziją* byloje, Nr. 54210/00.
47. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. birželio 19 d. sprendimas *Ciorap prieš Moldovos Respubliką* byloje, Nr. 32896/07.
48. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. lapkričio 14 d. sprendimas *Mouisel prieš Prancūziją* byloje, Nr. 67263/01.
49. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. gruodžio 2 d. sprendimas *Farbtuhs prieš Latviją* byloje, Nr. 4672/02.
50. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. lapkričio 27 d. sprendimas *Henaf prieš Prancūziją* byloje, Nr. 65436/01.
51. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. rugsėjo 14 d. sprendimas *Florea prieš Rumuniją* byloje, Nr. 21534/05.
52. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. balandžio 17 d. sprendimas *Piechowicz prieš Lenkiją* byloje, Nr. 20071/07.
53. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. balandžio 17 d. sprendimas *Horych prieš Lenkiją* byloje, Nr. 13621/08.
54. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. birželio 1 d. sprendimas *Mamedova prieš Rusiją* byloje, Nr. 7064/05, § 63
55. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. rugsėjo 14 d. sprendimas *Sawoniuk prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 63716/00
56. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. birželio 7 d.. sprendimas *Papon prieš Prancūziją* byloje, Nr. 63716/00
57. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. gruodžio 2 d.. sprendimas *Farbtush prieš Latviją* byloje, Nr. 4672/02
58. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 lapkričio 12 d.. sprendimas *Mouisel prieš Prancūziją* byloje, Nr. 67263/01
59. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje *McGlinchey ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* Nr. 46221/99
60. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. rugsėjo 1 d. sprendimas byloje *Wenner prieš Vokietiją* Nr. 62303/13

61. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje Aleksanijus prieš Rusiją Nr. 46468/06
62. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. spalio 26 d. sprendimas byloje Khudobin Prieš Rusiją Nr. 59696/00
63. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje Shchebetov prieš Rusiją Nr. 21731/02
64. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje Kats ir kiti prieš Ukrainą Nr. 29971/04
65. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2001 m. liepos 10 d.. sprendimas byloje Price prieš Jungtinę karalystę Nr. 33394/96
66. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2006 m. spalio 24 d. sprendimas byloje *Vincent prieš Prancūziją* Nr. 6253/03
67. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2007 m. gegužės 3 d.. sprendimas byloje Hüseyin Yıldırım prieš Turkiją Nr. 2778/02
68. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 vasario 12 d sprendimas byloje D.G. prieš Lenkiją Nr. 45705/07
69. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2011 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje Z.H. prieš Vengriją Nr. 28973/11
70. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2012 sausio 10 d. sprendimas byloje Arutyunyan prieš Rusiją Nr. 48977/09
71. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. sausio 10 d sprendimas byloje *Claes prieš Belgiją* Nr. 43418/09
72. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2006 m. liepos 11 d sprendimas byloje *Rivière Prieš Prancūziją* Nr. 33834/03
73. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2000 m. spalio 26 d. sprendimas byloje Kudla prieš Lenkiją Nr. 30210/96
74. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2016 m gegužės 10 d. sprendimas byloje Topekhin prieš Rusiją Nr. 78774/13
75. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2013 m. kovo 6 d. sprendimas byloje Zarzycki. prieš Lenkiją Nr. 15351/03
76. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2003 m. vasario 10 d byloje *Gennady Naumenko v. Ukraine* Nr. 42023/98
77. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 lapkričio 27 d.. sprendimas Henaf prieš Prancūziją byloje, Nr. 65436/01

Specialioji literatūra:

78. BABACHINAITĖ, G., GALINAITYTĖ, J. *Kriminologija* Vilnius, 2010.
79. BALČIŪNAITĖ, J. Probleminiai žmogaus teisių apsaugos aspektai Lietuvos Respublikos BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE Europos žmogaus teisių konvencijos požiūriu (I dalis). *Jurisprudencija*, 2008, 4(106); 42-49
80. BIKELIS, S., SAKALAUSKAS G., Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai. *Teisės problemos*, 2008, Nr. 4 (62).
81. DERMONTAS, J. Pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų konstruktyvioji sąveika. *SOCIALINIS DARBAS*, 2002 m. Nr. 2 (2).
82. ČAPLINSKIENĖ I, ČAPLINSKAS S., GRIŠKEVIČIUS A. Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalinimo įstaigose. *MEDICINA* (2003) 39 tomas, Nr. 8 797-803
83. GRUŠAUSKAITĖ, A. *Nuteistųjų už labai sunkius nusikaltimus trauminio patyrimo įvertinimas*. Socialinis ugdymas. 2012. Nr. 21 (32) [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/home/Downloads/socialinis%20ugdymas%2032.pdf >
84. Italian Republic Ministry of Justice. *Progress of the Action Plan Submitted to the Department for the Execution of Judgements of the ECHR*. 2014 [žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ristretti.it/commenti/2014/aprile/pdf7/piano_governo.pdf>.
85. JOČIENĖ, D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas. Vilnius, 2001.
86. JOČIENĖ, D., ČILINSKAS K., Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos Teisėje. Vilnius, 2004.
87. MIKALAJŪNĖ, I. *Pasyvaus rūkymo prevencijos aspektai laisvės atėmimo vietose*: magistro baigiamasis darbas. Visuomenės sveikatos vadyba. Kaunas: Kauno medicinos universitetas, 2009.
88. MILAŠIŪTĖ, V. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija įkalinimų asmenų teisių apsaugos srityje (Lietuvos pavyzdžiai).
89. PETKEVIČIŪTĖ, R. Vyriškumo konstravimas Lietuvos pataisos namuose: nuo hipervyriškumo iki vyriško fasado valdymo. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*, 2014, 5(3), p. 11-33.
90. SAKALAUSKAS, G. *Kalinimo sąlygos ir kalinių resocializacijos prielaidos*. Teisės problemos, 2015, Nr. 2 (88).

91. SAKALAUSKAS, G. *Kalinių ir darbuotojų darbuotojų santykių įkalinimo įstaigose svarba nuteistųjų integracijai ir įstaigoje vyraujančiai atmosferai*. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika 2015 Nr. 10.
92. SAKALAUSKAS, G. Lygtinio paleidimo sistema ir korupcijos rizika. *Mokslo darbų sąvadas* [interaktyvus]. Vilnius: Teisės institutas, 2010 [žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Lygtinis-paleidimas-2010.pdf>>.
93. STANKUTĖ G., BRUŽYTĖ G. Nuteistųjų sveikatos problemos ir sveikatos priežiūra įkalinimo įstaigose. Literatūros apžvalga. „Visuomenės sveikata“ 2017, 3(78) p. 21-28 [žiūrėta 2018 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2017.3\(78\)/VS%202017%203\(78\)%20LIT%20A%20Nuteistuju%20sveikata.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2017.3(78)/VS%202017%203(78)%20LIT%20A%20Nuteistuju%20sveikata.pdf)>.
94. ŠVEDAS, G., *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010.
95. ŠVEDAS, G., MILAŠIŪTĖ, V. *Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 2001 01 01- 2002 01 01. Antras leidimas*. Vilnius, 2002.
96. USIK, D. Tarptautinių baudžiamosios justicijos standartų realizavimo aspektai vykdamas laisvės atėmimą. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, 4(8), p. 339–355.
97. VAIČIŪNIENĖ, R. *Vyriškumo konstravimas kalėjimo erdvėje. Vilniaus pataisos namų atvejis*: magistro baigiamasis darbas. Sociologijos studijų kryptis (62605S103). Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas, 2010.
98. ZINKO, I. *Nuteistųjų sveikata ir jos priežiūra X pataisos įstaigoje*: magistro baigiamasis darbas. Visuomenės sveikatos vadyba. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, 2015.
99. WORTLEY R, STEWARD, A. The Purposes of CCTV in Prison. *Security Journal*, 2006, 19, (58–70)

Kita literatūra:

100. Bendroji naujienų agentūra (2018 kovo 12) „Lietuvos kalnians- per 100 tūkst. eurų dėl blogų kalinimo sąlygų“. Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija. [Žiūrėta 2018-04-12]. Prieiga per internetą:

<http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/205967/lietuvos-kalinams-per-100-tukst-euru-del-blogu-kalinimo-salygu>

101. PAUŽAITĖ, G. (2017 gruodžio 25) „Strasbūro teisėjai- apie įsisenėjusias problemas ir naujus iššūkius Lietuvai“ Delfi [Žiūrėta 2018-04-12]. Prieiga per internetą: < <https://www.delfi.lt/news/daily/law/strasburo-teisejai-apie-isisenejusias-problemas-ir-naujus-issukius-lietuvai.d?id=76728483>>

SANTRAUKA

Magistriniame darbe nagrinėjama Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kurioje nurodomos kalinimo sąlygos ir jų kvalifikavimas kaip žiaurių. Visu pirma analizuojama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija susijusi su žiauriomis, kankinančiomis ir žmogaus orumą žeminančiomis sąlygomis kalinimo įstaigose. Nagrinėjama, kurios laikymo sąlygos yra traktuotinos žiauriomis, kankinančiomis, žmogaus orumą žeminančiomis ir laikomos Europos Žmogaus Teisių Konvencijos pažeidimais. Norima suprasti kokius asmenis ir vertybes siekiama apsaugoti esančiais ribojimais, kaip keičiasi požiūris į kalinčius asmenis. Taip pat norima atsižvelgti į tai, kokiose srityse valstybės narės padaro daugiausiai pažeidimų, kodėl, bei pateikti pasiūlymus, kurie liečia susijusios praktikos taikymą. Nors darbe pagrindiniais šaltiniais išlieka Europos Žmogaus Teisių Teismo bylų sprendimai, tačiau remtasi ir Lietuvoje publikuotais moksliniais straipsniais, padėsiančiais plačiau suvokti.

SUMMARY

This Master's degree paper is about European Court of Human Rights practice, in which the detention conditions and inhuman, degrading treatment are addressed. First of all, jurisprudence of European Court of Human Rights concerning inhuman, torturing and degrading acts are addressed. It analysed, what is defined as inhuman, torturing and degrading acts and is a violation of European Court of Human Rights Convention. Concerned on finding what individuals and values are needed to be protected by the restrictions, how the attitude towards prisoners changed through time, in which spheres the violations of the Convention are most likely to be made, why they are made. Moreover, considering different approaches, which are related to a similar practice. Although, the paper is based on referencing European Court of Human Rights Convention, cases and their verdicts, the publications of Lithuanian scientific articles were also referenced in order to .